

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Měření integrity u pacientů s poruchami nálad

Measuring integrity of patients with mood disorders

Laura Lumpeová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Preiss, Ph.D.

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: B PS-SPP

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Měření integrity u pacientů s poruchami nálad vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

.....podpis

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu práce doc. PhDr. Markovi Preissovi, Ph.D., za odborné a trpělivé vedení a za poskytování cenných rad při tvorbě mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat Tereze Příhodové, MA za veškerou vstřícnost a informace týkající se testové baterie pro účely vyšetření integrity a za pomoc při statistické analýze dat. Dále patří poděkování všem respondentům, kteří byli ochotni zúčastnit se výzkumného projektu a díky kterým mohla být tato bakalářská práce realizována.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá integritou osobnosti a možností jejího měření u klinické populace, splňující kritérium poruchy nálady. Cílem práce je porovnat v rámci klinické populace dva soubory v celkovém skóru integrity: osoby nepobírající invalidní důchod z důvodu psychiatrické diagnózy (s1) a osoby pobírající invalidní důchod, nebo uvažující o invalidní důchod zažádat (s2). K měření integrity byla použita testová baterie – Integrita v pracovním prostředí, která byla vyvinuta v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ).

Výzkumný soubor tvořilo celkem 77 respondentů (s1: n=36, s2: n= 41). Mezi porovnávanými soubory nebyl statistickou analýzou prokázán v celkovém skóru integrity významný rozdíl. Signifikance byla mezi soubory nalezena v jedné z osobnostně orientovaných charakteristik, v narcismu ($p<0,05$) a v jednom z ukazatelů validity, v sebe-klamání ($p<0,05$).

Klíčová slova: integrita, poruchy nálad, invalidní důchod

ANOTATION

The bachelor thesis is focused on integrity of personality and the possibilities of integrity testing in clinical population with mood disorders. The aim of this thesis is to compare acquired overall integrity scores of two independent samples within the clinical population. The observed samples were (1) respondents that do not receive disability pension (2) respondents that do receive (or plan to apply for) disability pension due to mental health diagnosis. The main method used for measuring integrity was the original Integrity test, developed at the National Institute of Mental Health (NIMH).

The empirical part of the thesis was conducted on a sample of 77 respondents (s1: n=36, s2: n= 41). The results obtained did not show any significant difference in the overall integrity score among compared samples. Significant results have been nevertheless found in narcissism and selfdeception ($p < 0,05$).

Keywords: integrity, mood disorders, disability pension

Obsah

Úvod.....	7
Teoretická část.....	8
1. Integrita.....	8
1.1 Integrita – etymologie slova.....	8
1.2 Integrita – filosofická východiska.....	10
1.3 Integrita – psychologické pojetí.....	11
1.4 Integrita, vztah k vývoji člověka.....	16
1.5 Integrita z pohledu etiky ctností.....	19
1.6 Vztah integrity a morálky.....	22
1.7 Integrita - stinná stránka.....	24
1.8 Měření integrity v psychologii.....	25
2. Poruchy nálad (afektivní poruchy).....	27
1.2 Portrét deprese.....	28
1.3 Poruchy nálad, integrita.....	31
3. Invalidní důchod.....	31
Empirická část.....	34
1. Výzkumný problém a výzkumné otázky.....	34
2. Metodologie.....	35
2.1 Popis souboru.....	35
2.2 Popis metod.....	36
3. Výsledky.....	40
4. Diskuse.....	42
4.1 Limity realizovaného výzkumného projektu.....	43
4.2 Diskuse statisticky významného dílčího výsledku - narcismus.....	49
Závěr.....	52
Seznam použitých informačních zdrojů.....	54
Přílohy.....	58

Úvod

Koncept integrity osobnosti zasahuje ve svém nejširším pojetí do filosofie, což z něj činí velmi obtížně definovatelný pojem. Zvýšená pozornost, která je integritě věnována v rámci psychologického zkoumání, však přinesla důležité poznatky ohledně možného praktického využití tohoto konstruktů.

Měření integrity osobnosti v rámci výběrových řízení představuje bezpochyby kontroverzní metodu, poskytuje však cenné údaje o spolehlivosti a poctivosti respondenta. Ačkoli může měření integrity osobnosti přinést významné poznatky týkající se zejména postojů k nepoctivému chování a vlastním sklonům k participaci na takovém chování, není prozatím testování integrity, na rozdíl od zahraničí, v České republice plošně využíváno. Test integrity, vyvinutý v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ), který byl vytvořen jako první originální nástroj pro české prostředí, se primárně zaměřuje na měření integrity osobnosti v pracovních podmínkách. Pro tyto účely byl vytvořen jako prediktor možného výskytu problémového chování na pracovišti, které by konsekvantně mohlo způsobit ztrátu zaměstnavateli. Test byl vytvořen za účelem včasného zachycení rizikového chování, aby bylo případně možné zabránit potencionální vzniklé škodě. Právě ekonomická výhoda, která může být díky použití testu získána, vedla k otázce, zda může být využití testu integrity ještě širší. Konkrétně, zda může test integrity najít v budoucnu uplatnění i např. v rámci řízení o přiznání invalidního důchodu.

Právě touto otázkou se zabývá má bakalářská práce. Cílem této práce je přiblížit koncept integrity osobnosti a jeho specifika vyskytujících se u žadatelů o invalidní důchod z důvodu duševního onemocnění. Výzkumný soubor byl pro účely této práce tvořen osobami s poruchami nálad (F30-F39).

V empirické části práce byly v rámci klinického souboru vymezeny dva výzkumné soubory, u kterých byl porovnán celkový skóre integrity a příbuzné konstrukty. Výzkumný problém, na základě kterého byla stanovena hypotéza, může být formulován následovně: *Jaký vliv má míra integrity osobnosti v žádosti o invalidní důchod?* V empirické části práce je dále popsána metodologie, v rámci které uvádím deskriptivní charakteristiky zkoumaného souboru a metody použité v rámci této práce. Těmito byl strukturovaný rozhovor a navazující sebeposouzení respondentů v dotazníkové formě. V diskusi se pokouším interpretovat získané výsledky ve srovnání s odbornou literaturou a dále uvádím

limity výzkumného projektu. Závěr stručně shrnuje obsah práce, získané výsledky a možný pohled do budoucna.

Empirické části předchází část teoretická, jejímž cílem bylo primárně přiblížit koncept integrity, její odvrácenou stránku a nastínit možnosti měření integrity v psychologii. Jelikož cílovou populací, která umožnila vznik výzkumného projektu, byla populace klinická, považovala jsem za důležité v navazující kapitole vymežit a uvést stručnou charakteristiku poruch nálad, zejména depresivní poruchy. Poruchy nálad patří k jedné z nejčastějších skupin psychiatrických diagnóz, v rámci které je v České republice udělován invalidní důchod, z tohoto důvodu se zabývá poslední kapitola teoretické části procesem udělování invalidních důchodů v České republice a nastínění stavu týkajícího se invalidních důchodů udělovaných z důvodu psychiatrické diagnózy k roku 2015.

Teoretická část

Hlavní úkol, který by měl být v této části splněn, spočívá v uvedení základního teoretického rámce, o který se opírá tato bakalářská práce. Teoretická část je členěna do tří hlavních okruhů. První okruh se zabývá integritou osobnosti. Druhý okruh se zabývá poruchami nálad a poslední část stručně uvádí problematiku invalidních důchodů v České republice.

1. Integrita

Cílem této kapitoly je přiblížit koncept *integrity*, zejména nastínit její ne zcela jednotné chápání. Dále uvést možnosti měření integrity v psychologii. Mezi publikace, ze kterých jsem v této části primárně čerpala, patřila psychoanalytická sonda integrity, kterou v knize *Integrity in Depth* podniká Beebe (2005) a Jung, dále z *Characters strenghts and Virtues* od autorů Petersona a Seligmana (2004), poskytující pohled na integritu skrz hledáček pozitivní psychologie. Významné podněty byly čerpány z existenciálního rozboru Ericha Fromma, kterou poskytl v knize *Člověk a psychoanalýza* (1947) a z knihy *The Integrity of Personality* od Anthonyho Storra (1960).

1.1 Integrita – etymologie slova

V každé z kultur jistě najdeme výraz pro poctivé jednání, čestnost, ochotu stát si za svým přesvědčením a jednat v jeho souladu. Poctivé jednání představuje jednu z kvalit, kterých si u druhých, stejně tak jako u sebe, vysoce ceníme. Ještě než vymežíme integritu

z pohledu psychologického, chtěla bych se v této části pokusit o vymezení pojmu *integrita* z etymologického hlediska a o nastínění vývoje porozumění a užívání tohoto pojmu.

Pojem *integrita* vychází z latinského slova *integritatem* (nominativ *integritas*). Výraz *integritas* se v Latině začal objevovat za doby Cicera (106-43 př. n. l.), mnoho z novodobých latinských slovníků Cicerovi připisuje zásluhu za první zavedení výrazu *integritas* do slovníku (Beebe, 2005). *Integritas* můžeme přeložit jako neporušenost, celost či úplnost. V širším významu můžeme tento pojem chápat jako čistotu, správnost či bezúhonnost. Latinský výraz *integer* (adj.) doslovně překládáme jako „nedotčený, úplný“, v přeneseném významu byl používán k označení neposkvrněnosti a čestnosti člověka. Slovo je složeno ze záporné předpony *in-* a z kořene *tangere* (*tag*), který znamená „dotknout se, zvládnout situaci“ (Rejzek, 2001, s. 239).

Právě zde docházíme k první komplikaci, týkající se chápání výrazu *integrita*, kdy v základní úrovni významu mluvíme o úplnosti, celosti, zralosti. Z rozšířeného pohledu však mluvíme o čestnosti, poctivém jednání. Tato základní úroveň je bezesporu předpokladem pro poctivé jednání, ovšem situace se poněkud komplikuje z prostého důvodu; totiž někteří autoři se primárně zabývají integritou jako onou *celostí, zralostí* člověka a jiní ji redukují na *čestnost, poctivost*.

Beebe ve své knize *Integrity in Depth* (2005) zmiňuje, že latinské přídavné jméno *integer* své doby sloužilo jako poklona věhlasnému příkladu „správného a bezúhonného Římského charakteru“. Označení *integer* vyjadřovalo ve své době ideál a neslo s sebou významy jako neporušenost, plnost, dokonalost, doslova „netknutost“ jeho nositele. Můžeme říci, že užití takového označení mělo u jeho nositele evokovat jakýsi obraz „nedotknutelnosti a svébytné pevnosti charakteru“ (Beebe, 2005, s. 6).

Beebe (2005) dále popisuje, jak se chápání slova *integritas* postupně měnilo, zejména za doby kdy Římská republika slábla a ztrácela na svém lesku. Výraz *integritas* začal být stále častěji spojován s něčím vzdáleným, těžce dosažitelným obyčejné lidské zkušenosti. Zmiňuje, že slovo *integritas* má např. v Cicerovo spisech často trpký až ironický nádech – „jako by jej zahalovalo nostalgické prahnutí po lepším Římě“ Beebe dodává, že pojem *integritas* je často užíván za účelem vzbuzení pocitu viny u čtenáře (Beebe, 2005, s. 6).

Právě ona nostalgie, která zahaluje rané užívání slova *integritas*, hraje důležitou roli i v dnešním porozumění výrazu a v jeho užívání. Již od raného užívání jsme si výraz významově spojili s označením pro jakousi „zastaralou hodnotu“. Člověk si velmi dobře

uvědomuje, že jde o hodnotu velmi křehkou, která se snadno může vytratit, či se stát pokřivenou. Jde o hodnotu ohroženou, kterou je neustále nutné obnovovat o chránit. (Beebe, 2005). Právě ono ohrožení činí integritu tématem velmi aktuálním.

1.2 Integrita – filosofická východiska

Beebe (2005) zmiňuje Cicerovu knihu *De Officiis (O povinnostech)*, která dle jeho slov významně ovlivnila naše dnešní pojetí a chápání integrity. Hlavním tématem *De Officiis* je integrita, která je zde chápána jako morální povinnost, jako kritérium dobré pověsti a jako správná cesta, podle které se člověk orientuje v životě. Cicero, inspirován filosofií stoicismu, v souladu se stoickou etikou vyvozuje, že ideál představuje způsob existence a bytí v souladu s přírodním principem za předpokladu, že je přítomen *logos* – vším prostupující zákon, který udržuje svět v chodu a rovnováze.

Výraz *integritas* by tedy v kontextu stoicismu měl vyjadřovat určitou tendenci, která člověka směřuje k zachování kontinuity se záměrem přírody a k tomu, aby žil s tímto přírodním záměrem v souladu. Stoická filosofie totiž onen přírodní záměr pokládá za totožný s lidskou přirozeností. Bytí v souladu s přírodou je v nejpokročilejším pojetí filosofie považováno za totožné s žitím ve shodě s naší lidskou přirozeností, předpokládá totiž jednotný záměr (Long, 2003)

Cicero ve své knize líčí člověka „dobré integrity“ jako laskavého ke svým přátelům a shovívavého k nepřátelům. Jako člověka svědomitého a oddaného v soukromí, stejně tak jako na veřejnosti. Jako člověka, který se navenek jeví ve svých projevech konsistentně a jehož veškeré jednání je s tímto v souladu. Konané dobro takového člověka nepramení z obavy či vyhnutí se postihu, nýbrž z jádra jeho dobrého charakteru, který mu nedovoluje jednat žádným jiným způsobem. Klíčovým poznatkem, ke kterému Cicero ve svém spisu *O Povinnostech* dochází je, že „nemůže být laskavosti, velkorysosti, zdvořilosti, pokud tyto kvality nejsou vyhledávány čistě pro svou podstatu, ale slouží jako nástroj pro potěšení, nebo získání výhod“ (Beebe, 2005, s.15).

De Officiis vyvozuje, že integrita je klíčovým prvkem pro úspěch člověka v životě. Integrita předpokládá konzistentní a čestné jednání, oproštěnost od všech sobeckých snah, kterými by člověk chtěl dosáhnout vlastního prospěchu. Integrita znamená konzistentní jednání člověka v čase (Beebe, 2005).

1.3 Integrita – psychologické pojetí

Jak již bylo uvedeno výše, slovo integrita pochází z lat. výrazu *integritas*, který můžeme překládat jako *celistvost, úplnost, neporušenost*. Hartl, Hartlová (2000) v souladu s tímto definují integritu jako „celistvost, nedotknutelnost, neporušenost všech struktur a funkcí osobnosti“ (s. 232). Pojetí integrity však zůstává stále mnohoznačné a není významově pevně ukotveno. Integrita bývá často definována výčtem prvků, některé z definic zmíním v nadcházející části.

Integrita jako psychologický koncept vděčí z velké části za svůj objev humanistické psychologii šedesátých let. „C.R. Rogers (1961) učinil z integrity - kongruence základní pojem své teorie“ (Peterson & Seligman, 2004, s. 252). Kongruence představuje „stav osobnosti, kdy chování jedince je v souladu s jeho sebepojetím. Mluvíme o integrované, harmonické osobnosti.“ (Hartl & Hartlová, 2000, s. 269). Rogers (1998) mluví o kongruenci (autenticitě, opravdovosti) jako o jednom ze tří základních pilířů své teorie společně s akceptací, jakožto „bezpodmínečném pozitivním přijetím“ a empatickým porozuměním, které tvoří základní triádu terapeutického vztahu. Kongruenci vysvětluje jako „úzkou provázanost mezi tím, co je prožíváno na úrovni organismu, tím, co je obsahem aktuálního vědomí, a tím, co je sdělováno“ (Rogers, 1998, s. 106-107).

K tomuto autoři Seligman a Peterson (2004), dodávají, že ačkoli se pojmy integrita, autentičnost i poctivost mohou významově částečně překrývat, můžeme u nich najít odlišné konotace. „Poctivost odkazuje k pravdivosti, k interpersonální upřímnosti. Autenticita odkazuje spíše k citové upřímnosti, k vyjadřování nezkreslené psychické hloubky. Integrita nás směřuje k morální čestnosti, k samotné jednotě *já*. Integrita tedy může být chápána jako nejobecnější z uvedených pojmů“ (Peterson & Seligman, 2004, s. 252)

Kniha *Character Strengths and Virtues*, navazující na humanistickou tradici, vymezuje koncept integrity ve třech bodech, které je nutné pro její dosažení splnit. Integrita je zde chápána jako: „(1) pravidelnost chování, které je v souladu s hodnotami. Tedy chování musí být nutně v souladu s vnitřním přesvědčením člověka. (2) člověk si za svými přesvědčeními stojí a veřejně je přiznává i za předpokladu, že se jeho přesvědčení neseťkávají s pochopením okolí (3) integrita je vyjádřena v citlivosti k potřebám druhých“ (Peterson & Seligman, 2004, s. 250).

Robert Grudin integritu definuje v podobném duchu a předkládá výčet prvků, kdy jednotlivé body jsou komplementární a tvoří vzájemně závislý celek. Integrita je dle

Grudina „(1) vnitřní psychická harmonie, celistvost, (2) soulad vnějšího chování s vnitřní psychickou realitou, tedy soulad mezi činem a touhou slovem a myšlenkou, (3) integrita předpokládá přetrvávání celistvosti v čase. Integrita je vyjadřovaná v jednotlivých činech, nemůže být však realizována bez kontinuity.“ Integrita může být dle Grudina chápána jako „psychická a etická celistvost přetrvávající v čase“ (Grudin, 1988; in Beebe, 2004, s.17). Jinými slovy, *já* je plně integrováno a mísí obsah duševní i etický. Integrita tedy znamená, že „změť našich vnitřních částí - ať o nich už přemýšlíme jako o aspektech, komponentách či elementech“, funguje společně - tvoří jednotné *já*, které nelze oddělit od etických závazků.

Williams uvádí, že „z obecného úhlu pohledu je integrita primárně spojena se vztahem *já* k sobě samotnému“ (1981; in Preiss, Krámský, Příhodová, 2014, s. 12). Právě toto jádro rozebírá ve své knize důkladněji Storr (1960), proto bych chtěla v následující části představit jeho pohled podrobněji.

Storr (1960) se ve své knize *The Integrity of Personality* zamýšlí nad otázkou, zda člověk může být plně „oddán sám sobě“, zda může vědět s naprostou přesností kým je, nebýt ani méně, ani více tím kým je a netoužit po ničem jiném, než je mu dáno do vínku. Storr se ve svých úvahách čteně odkazuje na Junga, který definuje integrovanou osobnost následovně: „Osobnost je nejvyšší možnou realizací vrozeného potenciálu člověka. Jde o akt odvahy, kterou člověk odpovídá na výzvy života, jde o nejvyšší potvrzení a sjednocení všech jeho částí tím nejoptimálnějším způsobem, kterým je možné přizpůsobit se světu a zároveň si v něm zachovat svobodu“ (Storr, 1960, s.169). Storr si klade otázku, zda jsou, či do jaké míry mohou být, tato povznášející slova pouhými prázdnými frázemi, které, ač mohou u člověka vyvolat nadšení, dále nemají skutečný dopad v jeho činech. *Může člověk opravdu dosáhnout oné popisované a jasné jednoty, integrity?* Storr ve své úvaze shledává, že dosažení naprosté vnitřní harmonie je takřka nemožné, zároveň však dodává, že žádná osobnost nemůže být funkční bez jisté ohraničenosti, celosti a zralosti.

Právě zralost z pohledu Storra (1960) představuje základní předpoklad na cestě za tím, co považuje pro utváření osobnosti za klíčové, pokud chceme mluvit o její integritě (nebo alespoň o takovém stupni integrity, kterého je možné lidskými možnostmi dosáhnout). Jedinec ideálního tvaru a formy postupně dorůstá a přetváří svou nezralost prostřednictvím učení ke zralejším vzorcům jednání. Postupně, v ideálním modelu v bezpodmínečně přijímajícím prostředí, vyrůstá až do plného uskutečnění svých individuálních potencialit ve zralou, integrovanou osobnost. „Člověk potvrzuje svou

zralost skrz své konzistentní jednání v čase napříč rozdílnými okolnostmi, v ovládní svých nutkavých potřeb a skrz zralé vztahy, které spoluvytváří. Základem zralé osobnosti je důkladná znalost sebe samého a zejména vlastních přesvědčení, která se odráží navenek, v samotném jednání jedince“ (Storr, 1960, s.164).

Jestliže budeme předpokládat možnost dosažení úplné integrity, naprosté a stálé oddanosti člověka sobě samému napříč okolnostem, a tedy dosažení subjektivního prožívání jednoty se sebou samým, a potažmo se světem, dostáváme se pravděpodobně k něčemu, co nutně přesahuje naše *já*, co přesahuje člověka samotného.

Jsme-li ochotni připustit, že prožívání podobné jednoty (nebo alespoň přiblížení se této jednotě), nemusí být fikcí, ale skutečnou možností, která je člověku dána něčím, co přesahuje *já*, se kterým se identifikuje, můžeme pokračovat v pátrání po této podstatě. Storr (1960) ji nazývá možností, která dává člověku volbu být „sobě věrný“ nebo nikoliv.

Jung tento transcendentální faktor psyché nazývá *bytoštným Já*, ve spisu Aion se k němu vyjadřuje následovně: „*Bytoštné Já* je osobnímu dosahu nadobro vzdálené a objevuje se, pokud vůbec, jenom v podobě náboženské a mytologické a jeho symboly kolísají mezi tím, co je nejvyšší a nejnižší ... Kdo chce být na cestě k *Bytoštnému Já*; tj nejen intelektuálně rozpoznat a pochopit, ale dosáhnout také náležitěho uvědomění citové hodnoty, ten se musí vypořádat s animou či animem, aby dospěl k vyššímu sjednocení, sjednocení protikladů (*coniunctio oppositorum*). Toto sjednocení je nevyhnutelným předpokladem celosti.“ (Jung in Stein, 2016, s. 157). Jung zmíněnou celost ztotožňuje s *Bytoštným Já*, celost však nemůže být nikdy trvale dosažená, neboť „protiklady, které jsou neoddělitelnou součástí *Bytoštného já*, neustále generují nový materiál, které je nutné integrovat.“ Je tedy možné říci, že uskutečnění úplného *bytoštného Já* je možné pouze pomocí „pravidelného praktikování celosti“ (Stein, 2016, s. 157).

Jelikož je jazyk, kterého Jung užívá, jazykem velmi abstraktním, analytická psychologie nezapomíná odpovídat na otázku týkající se toho, kde je možné najít manifestaci abstraktních pojmů, jež předkládá. Pokud bychom se tedy chtěli ptát, zda a jak může být *integrita*, tak jak je možné ji chápat v pojetí analytické psychologie, vyjádřena „navenek“, odpovědí by měl být *symbol*. Konkrétně zpodobnění v symbolech kvaternity a mandaly, které reprezentují celost. „Dle Junga je nacházíme ve snech, ale taktéž můžeme jejich vyjádření identifikovat například v historických stavbách napříč kulturami“ (Storr, 1960, s. 157). Storr dále rozšiřuje toto pojetí a přibližuje symbol celosti na příkladu umělecké tvorby. „I u uměleckého díla či symfonie vysoké kvality budeme pravděpodobně

vnímat toto dílo jako konsistentní celek. Jako něco, co nemohlo být utvořeno jiným způsobem či v jiném pořadí, něco, co nemohlo být zakončeno jiným tónem“ (Storr, 1960, s.172). Zdá se tedy, že vyjádření celosti nemusí být nutně redukováno pouze na dva výše zmíněné symboly. Omezeno nemusí být ani na vnímání zprostředkované pouze okem, jelikož uvedený příklad naznačuje, že se při vnímání řídíme dle jistého principu, díky kterému organizujeme a vnímáme dílo jako celek, který je nadřazen jeho jednotlivostem. Zde můžeme pravděpodobně nalézt souvislost s tvarovými zákony, tak jak je předkládá tvarová psychologie. Totiž právě ono vědomí, že vnímaný celek je něčím přesahujícím pouhý soubor částí, dokáže vzbudit u diváka obdiv. „Kreativní proces, ve kterém operují umělci, ale také vědci, je důkazem toho, že sám tvůrce si v samotném tvůrčím procesu nemůže být do poslední chvíle zcela jist, v jaké formě se jeho výtvar nakonec projeví a může být překvapen směrem, kterým se bude celé dílo ubírat“ (Storr, 1960, s. 172).

Storr dodává, že seberealizace, nebo alespoň takový stupeň seberealizace, kterého je možné dosáhnout, nemůže být dosažena jinak, než skrz důkladné přezkoumávání našich potencialit společně s navazováním zralých vztahů s druhými. „Podobně jako homeostatické prostředí organismu, kde dochází ke stálé oscilaci kolem ideálního stavu equilibria, a které ve skutečnosti nemůže být trvale a nadlouho dosaženo kvůli změnám ve vnitřním, či vnějším prostředí“, chápe Storr lidskou psyché. Předpokládá, že psyché je konstituována obdobným způsobem a jejím přirozeným programem je stejné „hledání vlastního equilibria“. Vývoj člověka vidí jako přirozený proces, který probíhá automaticky podle vlastních zákonitostí a dochází svému individuálnímu cíli.

Kniha *Integrity of Personality* tedy chápe integritu z velké části jako zralost a zdůrazňuje, že nedílnou součástí při formování integrity tvoří zralé vztahy, které člověk vytváří. „Pravda má mnoho aspektů, a každý člověk je limitován k tomu vidět jen její malou část ze svého pohledu.“ Storr k tomuto dodává, že nejvíce, co může člověk udělat, je být věrný alespoň tomu aspektu sebe, který je schopen rozpoznat. V otázce zralosti Storr spatřuje přímou souvislost mezi schopností udržovat hluboké vztahy s druhými a schopností člověka být sám sebou v té největší míře, ve které je to možné. „Neřídí-li se člověk tímto principem, může docházet k vnitřnímu konfliktu a neuróze“ (Storr, 1960, s. 174-177).

S tímto pojetím koresponduje pojetí integrity, které předkládá Calhoun (1995). Integrita je také v tomto pojetí chápána jako něco více než ctnost osobní, předpokládá přesah k druhému člověku; Calhoun (1995) integritu označuje jako ctnost společenskou.

Předpokládá totiž, že pokud si člověk stojí za svým přesvědčením, činí tak vždy v interpersonálním kontextu. Toto pojetí naznačuje, že to, za čím člověk stojí, musí být významné pro společný zájem komunity, a také, že člověk sdílející svá přesvědčení, má zájem o to, aby ostatní na jeho mínění nějak kriticky reagovali. Je pro něj tedy důležité zohlednit názor ostatních. Zde je ovšem nutné podotknout, že pokud předpokládáme „zachování integrity člověka“, názory ostatních se jistě nemohou stát pro člověka tak významnými, aby je nekriticky přijímal. V takovém případě bychom se totiž dostali k něčemu, co je s integritou v přímém rozporu. Calhoun (1995) dále upozorňuje, že ačkoli můžeme integritu chápat jako určitou formu „nadřazené ctnosti“, není možné ji oddělit od dalších ctností, které umožňují její realizaci. Mezi tyto řadí „znalost sebe sama, sílu vůle, odvahu, upřímnost, loajálnost, pokoru, zdvořilost, úctu a především úctu k sobě samému. Úkolem člověka vysoké integrity je pak nejen oddanost vlastním přesvědčením, ale především výběr a zastávání takových přesvědčení, která jsou toho dle nejlepšího úsudku člověka hodna“ (Calhoun, 1995, s. 257).

Než se zcela oddálíme od hlubinného pohledu na integritu, chtěla bych se ještě zastavit u Beebeho, který zdůrazňuje, že pokud chceme porozumět integritě z psychologického hlediska, měli bychom se na integritu podívat z pohledu Jungova modelu psychologických typů. Jung ve své knize *Psychologické typy* vymezuje čtyři základní funkce, které nazývá „základními funkcemi vědomí“. Tyto funkce jsou myšlení (T), intuice (N), smyslové vnímání (S), a cit (F). Psychologické funkce jsou uspořádány pomocí dvou os. První osou je osa percepce, kterou tvoří protipóly smyslového vnímání a intuice (funkce iracionální). Druhou osu představuje linie diskurzivního usuzování, na jehož krajních částech leží myšlení a druhou polaritu představuje cit (hodnocení). Myšlení i cit je umístěno na racionální ose vědomí, sledovaným cílem této osy je organizování zkušeností skrz porozumění. Porozumění skrz cítění je považováno za rovnocenný ekvivalent k myšlení. Zde je důležité zdůraznit, že ačkoli Jung označuje čtvrtou funkci citem (F), nemínil tím popsat citovou reakci - emoci, nýbrž tím označuje proces usuzování, v rámci kterého člověk na základě zvažování a porovnávání dochází ke konečnému náhledu, na základě kterého hodnotí zkušenost. Cit se opírá o osobní hodnoty člověka. (Beebe, 2005)

Kromě primární inklinaci člověka k introverzi, nebo k extraverci, kterou Jung vymezuje, je také každá z funkcí introvertně, nebo extravertně orientovaná. Jung předpokládá, že u každého člověka je dominující jedna z funkcí, která určuje typ osobnosti

a to, jak se člověk vztahuje ke světu. Jednotlivé funkce, ač dominující, nejsou nikdy výlučně přítomny, každý člověk disponuje i funkcemi, které neřadí ke svému dominantnímu typu. V průběhu života je více než žádoucí rozvíjet i inferiorní funkce. Jung také mluví o tzv. „stínovém typu“, jde o polárně odvrácené funkce k našemu dominantnímu typu, tedy o nejslabší z funkcí. K funkcím odkazuje jako k nástroji, skrz který je umožněn proces individuace, tedy diferenciacie vědomí člověka, který postupně integruje nevědomé obsahy psýché a dochází k jednotě s Bytostným Já.

Beebe nahlíží Jungovo dílo v tom smyslu, že jedinec, který se jeví jako „psychicky vyspělý“, bude mít diferenciované porozumění sobě samému, které vyžaduje vysoce rozvinuté všechny čtyři „inteligence“ a tedy všechny z funkcí – cit, myšlení, intuici i smyslové vnímání (Beebe, 2005, s.18).

Willeford dodává, že jedna ze čtyř Jungových hlavních psychických funkcí - cit (F), je funkcí, která nám primárně slouží k tomu, jak se vztahujeme k vlastní integritě a jak je pro nás významná. Integritu definuje jako „znalost sebe a věrnost sobě samému, skrz kterou můžeme porozumět druhým“ (Beebe, 2005, s.18). Beebe rozšiřuje tuto myšlenku a říká, že kromě pohledu na racionální osu: cítění (F), myšlení (T) je za účelem exploraace jádra integrity ve skutečnosti nutné zaměřit se také na funkce, které Jung nazývá iracionálními: tedy na intuici (N) a smyslové vnímání (S), prostřednictvím kterých také můžeme v doplnění k racionální ose porozumět vlastní integritě a jejímu potencionálnímu vývoji (Beebe, 2005).

1.4 Integrita, vztah k vývoji člověka

V této části bych chtěla krátce zmínit Eriksonovu epigenetickou teorii. Domnívám se, že svým pojetím koresponduje s chápáním integrity osobnosti, tak jak je pojímána v této práci. Eriksonovo hlavním tématem je identita. Integrita, ke které dochází v posledním vývojovém stádiu (integrita vs. zoufalství), v žádném případě nepředstavuje centrální téma jeho teorie. Chápeme-li však integritu, jako *já* ve své celosti, pravděpodobně bychom mohli říci, že Eriksonova epigenetická stádia mohou představovat postupné „krystalizování integrity“, které probíhá již ve stádiích předcházejících samotnému stádiu „integrita vs. zoufalství“, a to již ve stádiu „identita vs. konfuze rolí“.

Integrita osobnosti nemůže být odtržena od psychosociálního vývoje jedince, který se v průběhu života stává sebou samým prostřednictvím konfrontace s životními úkoly. Eriksonova epigenetická teorie vývoje má ve svém ohnisku utvoření identity (stádium

identita vs. konfuze rolí), ke kterému dochází v období puberty a adolescence (12-20 let). Úkolem tohoto období je ukotvení si pevného pojetí vlastní identity. Identity, která je stejná navzdory tomu, že se člověk vyvíjí v čase a v průběhu života vrůstá do nových rolí a opouští role původní. Člověk zůstává navzdory veškerým změnám totožným člověkem, jehož úkolem je integrovat jednotlivé složky vlastní identity, integrovat rozličné role, které se v období adolescence vynořují a mění. Člověk musí přijmout nové kompetence a role, se kterými je potřeba se vyrovnat a zaujmout k nim nějaký postoj. V tomto období usiluje o hlubší sebepoznání a snaží se uskutečnit představu o tom, jakým by chtěl být. Ctností tohoto stádia je věrnost zvoleným postojům, věrnost sobě samému. „Věrnost ideálům, vlastním myšlenkám, cílům, plánům a hodnotám představuje hnací sílu dalšího vývoje“ (Thorová, 2015 s. 283-284). Tímto stádiem však periodizace nekončí, Erikson navazuje stádiem, ve kterém je člověk ochoten sdílet a odevzdávat svou identitu ve vztahu k druhému člověku, znamená to určitý přechod vně člověka, jehož úkolem bylo do této doby zabývat se pouze sebou samým. Ukotvením vlastní identity je umožněn přechod k identitě párové, která je vytvářena ve stádiu intimity vs. izolace. V této fázi se tedy již mluví o přesahu, nejprve ve vztahu dyadickém - směrem k protějšku, v dalším stádiu však již můžeme mluvit o přesahu směrem ke společnosti (generativita vs. stagnace). Toto stádium předpokládá vytvoření něčeho hodnotného, něčeho, co člověku pomůže překročit svou sebestřednost a zanechat užitečný odkaz ve světě, ať už jde o potomky nebo umělecká díla. „V tomto období je člověk produktivní, plodí a pečuje o potomstvo, pracuje a tvoří“ (Thorová, 2015, s. 284).

V tomto stádiu je možné vidět podobnost s označením „produktivní orientace“ se kterým přichází Fromm (1947). Označením charakterizuje charakterovou strukturu zralé a ucelené osobnosti. Shodně se stoickou etikou dochází k závěru, že pro zachování duševního klidu je nutné, aby byl člověk činorodý. Člověk se dle tradice humanistické etiky musí „vrátit sám k sobě“. Dle Fromma jen neustálá aktivita vede člověka k rozvoji vlastních sil uvnitř hranic své existence a naplnění tak vlastního životního smyslu, ke kterému se není možné vztahovat jako k něčemu obecnému, co je určeno zvnějšku. Lidé se totiž mohou shodovat v existenciálních rozporech, ale jedinečnost člověka leží v jejich řešení. Smysl můžeme najít pouze v sobě, v našich odpovědích na dílčí výzvy, které k nám přicházejí každý den, v každé chvíli, v průběhu celého života. K nalezení rovnováhy potřebujeme usilovat o prožitek jednoty ve svém bytí. Člověk tedy dle Fromma „musí prožívat sám sebe jako nezávislou bytost, která čerpá pocity z vlastní identity a z prožívání

sebe sama v jednotě se svými schopnostmi“ (Fromm, 1947, s. 69-87).

Fromm chápe produktivní orientaci jako ctnost, jejíž cílem je zrání a osobnostní růst, při kterém dochází k rozvoji a realizaci všech možností člověka. Nedodržení aktivity, lenost či nucenou činnost považuje za symptomy porušení vlastní funkce člověka. Produktivní orientace představuje ideál, který se však neobejde bez své odvrácené neproduktivní stránky, jelikož člověk se musí naučit přijímat a brát, naslouchat autoritě, vést ostatní apod. Můžeme tedy říci, že existenciální psychologie uvažuje o ctnosti „střízlivě“, připouští totiž, že člověk je „vržen do reality světa“, která ve skutečnosti zdaleka nesplňuje ideální podmínky. Fromm zdůrazňuje, že občasná uchýlení k neproduktivním činnostem je nevyhnutelné, zásadní je však neuchýlit se dlouhodobě k jedné se „zhoubných orientací“, v rámci kterých člověk operuje ve světě, tyto orientace označuje za neřesti. „Mezi neřesti v podobě neproduktivních orientací řadí receptivní orientaci, vykořisťovatelskou orientaci, křečkovskou orientaci a orientaci tržní“ (Fromm, 1947, s. 90-95). Veškeré neproduktivní orientace, které Fromm uvádí, můžeme chápat jako orientace v přímém rozporu s integritou

Hlavní myšlenka, která je obsažena v knize Člověk a psychoanalýza (1947) a která v určitém smyslu přemostňuje právě Eriksonovo stádium generativity vs. stagnace a poslední stádium integrity vs. zoufalství je, že člověk díky své produktivnosti sice může vytvářet teorie, umělecká díla, materiální předměty nebo udržovat svou rodovou linii, „ale nejdůležitějším předmětem produktivnosti je člověk sám.“ (Fromm, 1947, s.76). Toto nás přivádí k poslednímu stádiu vývojové teorie, kde podobně jako Fromm, který nachází smysl v produktivnosti, mluví Erikson o „ego integritě, jakožto o nalezení smyslu ve svém životě, který je konfrontován s vlastní konečností“ (Thorová, 2015, s. 285). Integrity člověk dosahuje prostřednictvím vztahů, které jej přesahují, prostřednictvím vyvíjené aktivity v rámci cyklu svého života, jímž se na krátkou chvíli sám podílel na utváření světa. Ctností posledního stádia je moudrost, moudrost týkající se toho, že život nemohl být odžit jiným způsobem a přijetím právě onoho svébytného, jedinečného života. Později byl ve spolupráci s Eriksonovou spolupracovnicí a manželkou Joan Mowat Eriksonovou přidán devátý stupeň psychosociálního vývoje, který byl nazván společenská integrovanost vs. odloučenost. Stádium zdůrazňuje specifika pozdního stáří a poukazuje na problematiku přehlížení a izolování starších od zbytku komunity. Jako významný konstrukt považuje *gerotranscendenci*, termín L. Tornstama (1994), současného švédského sociologa a gerontologa. Transcendenci rozumí „pozitivní sílu v životě starých lidí, která spočívá

v duchovním spojení s vesmírem, ve vnímání smrti jako součásti života a v chápání pokračování vlastní existence skrze další generace a přírodu“ (Thorová, 2015, s. 285).

1.5 Integrita z pohledu etiky ctností

Řeční filosofové považovali za charakterové vlastnosti, které činí člověka „dobrým“, právě ctnosti. S vlivem křesťanství se však chápání morální filosofie poněkud změnilo. Správné počínání vždy nemuselo vycházet z vnitřní ctnosti, jako spíše z „podrobení se příkazáním“, které předepisují, co znamená správně žít. Pozornost se tedy z otázky „co činí člověka dobrým“ přesunula spíše na otázku „jak je správné se chovat?“. Pravidla byla redukována na zákony správného chování a odvrátila se od původní podstaty charakterových předností. Až v posledních dekadách se znovu objevily snahy navrátit se k etice ctností a pátrat tak spíše po „podstatě dobra“, než po redukováných pravidlech, které správné chování pouze diktují. Etika ctností představuje současné filosofické pojetí charakterových předností (Peterson & Seligman, 2004).

Autoři *Character Strengths and Virtues* (2004) ve své knize vymezují silné stránky a ctnosti člověka, činí tak z pohledu pozitivní psychologie. Jejich klasifikace vychází z filosofie morálky, ve které hraje důležitou roli ctnost jako charakterová přednost člověka. Navazují tak na řecké filosofy Sokrata, Platóna nebo Aristotela, kteří právě ctnosti považovali za základní charakterové přednosti, jež činí člověka „dobrým“. Výraz *areté*, který je nejčastěji překládán jako ctnost, tvoří základ, ze kterého Seligman ve své knize vychází. V Platónském pojetí však svůj původní význam výraz *areté* přesahuje. Mluví o „areté těla, země“ a myslí tím dobrou výkonnost, dobrý stav. „Areté“ označuje dobrot. „Dobrot je laskavost vnějšku, dobrot je řád přirozenosti, dobrot je v transcendenci, v přesahu kde slova nestačí. Dobrot je celek, který nemá části. Dobrot je vždy ucelená a všude v těle, v člověku“ (Hogenová, 2001, s. 63). Aristoteles myslí ctností jakýsi „znamenitý výkon“, ve kterém člověk realizuje své možnosti. „Člověk je ctnostný, rozvíjí-li svou ctnost“ (Fromm, 1967, s. 14).

Abychom mohli více přiblížit charakterové přednosti a definovat tak ctnost, je v této části nejprve nutné vymezit charakter. Autoři chápou charakter z pohledu teorie osobnostních rysů, která předpokládá jednotlivé rysy, které jsou stabilní, ale připouští, že tyto rysy závisí i na individuálním nastavením jedince a mohou se tak proměňovat. Charakter je tedy nahlížen z pohledu plurality. Zdůrazňují, že kladné rysy osobnosti však nemohou být odděleny od prostředí, ve kterém se člověk aktuálně nachází. Některé

z prostředí a situací člověku umožní rozvinout a uplatnit své přednosti zatímco jiné podmínky jim v tomto mohou naopak zabránit (Peterson & Seligman, 2004).

Autoři uvádí mezi podmínky umožňující rozvoj kladných rysů např. otevřený přístup ke vzdělání a povolání, podporující a soudržné rodinné zázemí, bezpečné sousedství a vzdělávací instituce, politickou stabilitu a demokratický systém. Mentoři, idolové a podporující vrstevníci také sehrávají důležitou roli. Není však možné říci, že tyto jednotlivé „jistoty“ predisponují a určují jednotlivé charakterové přednosti stejnou měrou. Autoři zdůrazňují, že za budoucí cíl pokládají propracovanou klasifikaci, která by zahrnovala popis charakteristik takového prostředí, které by nejlépe umožňovalo rozvoj silných stránek a ctností. Mohla by zahrnovat výčet konkrétních prvků z fyzického prostředí, prostředí sociálního a jejich kombinaci. „Dobrý život“ žijeme v časové kontinuitě, na různém pozadí a v různých situacích, kladné osobnostní rysy však tvoří jakési jádro, z kterého v každé situaci vycházíme (Seligman & Peterson, 2004).

Seligman and Peterson vymezují tři konceptuální úrovně a rozlišují (1) ctnosti, (2), silné stránky charakteru a (3) situační proměnné.

Mezi ctnosti řadí šest základních hodnot, které z evolučního hlediska považují za univerzální. Tyto základní ctnosti také vykazují významovou podobnost napříč kulturami, a tedy podobnost z kulturně-historického pohledu. Má-li člověk být dobrý, je předpoklad, že mu všech šest ctností bude vlastními. Autoři mezi ctnosti řadí moudrost a poznání (kognitivní ctnost), odvahu (emocionální ctnost), lidskost (interpersonální ctnost), spravedlnost (občanská ctnost), střídmost, duchovnost a transcendenci.

Druhou úroveň představují silné stránky charakteru, které jsou označeny jako „provázející procesy“, vedoucí k manifestaci ctnosti (např. moudrost jako ctnost může být dosažena touhou po poznávání nového, zvědavostí či kreativitou). Autoři vymezují celkem 24 silných charakterových stránek, mezi nimi např. statečnost, vlídnost nebo naději. Za člověka „dobrého charakteru“ považují toho, kdo v každé z kategorií ctnosti disponuje alespoň dvěma silnými stránkami charakteru.

Poslední úroveň obsazují situační proměnné, označují konkrétní zvyklosti lidí, které vedou k manifestaci určitých charakterových předností, které se projeví v konkrétní situaci. Na konceptuální úrovni se tyto proměnné odlišují od silných stránek charakteru na několika úrovních. Zaprvé, vztahují se ke konkrétním situacím. Jinak se projevují v pracovním prostředí a jinak v domácím prostředí (člověk např. může být soutěživý doma i v pracovním prostředí, ale v daných situacích se soutěživost projevuje jinak.) Zadruhé,

situační úroveň nelze považovat ani za „dobrou“ ani za „špatnou“, může přispět k dosažení pozitivních charakterových stránek a přispět tak ke ctnostem, ale může být stejně tak zneužita k dosažení nekalých úmyslů (Peterson, Seligman, 2004).

Peterson a Seligman řadí integritu k silným charakterovým stránkám, které spadají pod ctnost, kterou označují jako *odvahu*. Autoři sem řadí *statečnost*. Úkolem statečného člověka je: „Stát za tím, co je správné. Jednat v souladu s přesvědčeními, i když nejsou oblíbené a čelit tak hrozbě, výzvě či bolesti.“, zahrnuje fyzickou statečnost, ale neredukuje se pouze na ni, dále *vytrvalost* spočívající v dokončování začatých projektů napříč překážkám, *vitalitu*, která předpokládá dobrodružný přístup k životu plný nadšení a energie, a konečně je sem řazena i *integrita* – autenticita, upřímnost. „Integrita znamená mluvit pravdu, ale hlavně znamená prezentovat se v nezkresleném světle a jednat upřímně, opravdově, bez přetvářky a s převzetím plné zodpovědnosti za své pocity a jednání“ (Peterson & Seligman, 2004, s. 30).

D. Putnam (1997) se podrobněji zabýval odvahou a podal rozdělení do tří kategorií. Jako první skupinu označuje odvahu fyzickou (překonání strachu, čelení hrozbě zranění za účelem záchrany ostatních nebo sebe). Morální odvahu definuje jako zachování etické integrity nebo autenticity, i za předpokladu, že je člověk vystaven, riziku týkající se ztráty blízkých, zaměstnání, soukromí, nebo prestiže. Za psychickou odvahu pokládá schopnost jedince vypořádat se s nemocí, nezdravým návykem, nebo situací. Statečnost v psychologickém smyslu tedy tkví v tom „čelit svým vlastním démonům“. (Peterson & Seligman, 2004, s. 36) Putman přemýšlí o odvaze, jako o charakteristice ležící mezi strachem a sebedůvěrou. „Sebedůvěra“ vyjadřuje v tomto pojetí víru člověka ve vlastní schopnost jednat tím nejlepším možným způsobem i v situaci, která je provázána nepříznivými okolnostmi, za předpokladu, že účelem je dosažení hodnotného cíle. Strach a tato důvěra hrají v otázce statečnosti významnou roli, jelikož určují k jakému výslednému chování se jedinec uchýlí; a tedy, zda bude mít poslední slovo statečnost, nebo zbabělost. (Putman, 1997; in Peterson & Seligman, 2004).

Seligman a Peterson (2004) chápou odvahu jako ctnost ve stejném pojetí jako ji popisuje Putnam. Odvaha se tedy skládá nejen z pozorovaných jevů, ale také z kognitivních procesů, emocí, motivačních proměnných a rozhodnutí, které pomáhají tyto akty chování uskutečnit. Autoři tedy za odvahu považují jednak udatnost, ale hlavně také vytrvalost a integritu a tedy jakýkoli volní odpor a snahu neuchýlit se k vlastnímu pohodlí, nebo lhostejnosti. Putman odvahu v psychologickém pojetí charakterizuje jako „úmyslné

rozhodnutí za účelem zisku hodnotného cíle, i za předpokladu nepříznivých a tíživých okolností s tím spojeným“ (1997; in in Beebe, 2001, s. 463)

1.6 Vztah integrity a morálky

“Morální složka integrity je v anglosaské literatuře většinou koncipována jako morální usuzování (moral reasoning), případně jako morální rozhodování (moral judgment). Morální integrita je považována za komplexní záležitost, která v sobě obsahuje více než jen tradiční pojetí poctivosti (honesty)” (Preiss, Krámský, Příhodová, 2014, s.14). Morální integrita, tedy soulad mezi morálním usuzováním a jednáním je významnou složkou integrity osobnosti. Integritu v tomto smyslu můžeme chápat jako jakousi nezlomnou věrnost vlastním morálním přesvědčením a tedy vnitřnímu „etickému kodexu.“ člověka.

Nakonečný (2013) vysvětluje morálku v etickém smyslu „jako soustavu morálních hodnot a norem jednání, respektive života vůbec“, v psychologickém pojetí pak „být morální“ znamená „žít a zejména jednat v souladu s tímto systémem morálních hodnot a norem. Morální hodnoty a normy nelze chápat jako univerzální a jednotné z důvodu existence odlišných náboženských, politických i ideově orientovaných systémů.“ (Nakonečný, 2013, s.175) Nakonečný tedy vymezuje pojem *osobní morálky* jako „identifikaci člověka s nějakým systémem morálních hodnot, založenou na jejich internalizaci v procesu jeho vývoje. Osobní morálka je integrální součástí lidské osobnosti, charakteru“ (Nakonečný, 2013, s. 175). Otázkou zůstává, jak se jeví člověk, kterého považujeme za humánního, zcela vyspělého a morálního, a je možné tyto charakteristiky měřit?

Erich Fromm na otázku částečně odpovídá, když mluví o humanistické etice, jako o užité vědě umění života a staví ji do protikladu k etice autoritativní. Zatímco pro autoritativní etiku jsou určující zákony a normy chování stanoveny zvenjšku - z pozice autority, která říká, co je pro člověka dobré a co nikoli, „v etice humanistické je člověk současně tvůrcem i předmětem norem“ (Fromm, 1967, s. 11). V rámci autoritativní etiky můžeme rozlišovat dvě kritéria, která ji odlišují od etiky humanistické. „Formálně autoritativní etika předpokládá, že autorita jakožto tvůrce norem přesahuje individuum a předepisuje tak co je dobré a co je zlé. Toto odepírá člověku jakoukoli možnost posoudit a vědět, co je zlé a co není, jelikož toto rozhodnutí je přenecháno autoritě. Druhým kritériem, které autoritativní etiku odlišuje, sledujeme z hlediska obsahového. Z tohoto hlediska

odpovídá autoritativní etika na otázku co je dobré a co je zlé, ovšem zajímá se o zájmy autority, nikoli subjektu. Formální i materiální aspekty autoritativní etiky se objevují v genezi etických hodnotících soudů u dítěte a v nereflexivních hodnotících soudech průměrného dospělého.“ (Fromm, 1967, s.13). Pro autoritativní etiku platí, že „poslušnost je nejvyšší ctností a neposlušnost kardinálním hříchem.“ Být ctnostný v autoritativním pojetí tedy znamená „sebezapírání a poslušnost, potlačování individuality a ne její plnou realizaci.“ (Fromm, 1967, s.15).

Oproti etice autoritativní je nyní nutné vymezit etiku humanistickou. Právě humanistická etika je v otázce integrity nutně primárním objektem našeho zájmu. Shodně ji můžeme vymezit na základě formálních a materiálních kritérií. „Formálně spočívá v principu, že jen člověk může určovat kritérium ctnosti a hříchu, nikdy však autorita, která ho převyšuje. Materiálně stojí na principu, že ‚dobré‘ je to, co je pro člověka dobré, a ‚zlé‘, co mu škodí. Blaho člověka je jediným kritériem etických hodnot“ (Fromm, 1967, s. 14). Fromm chápe ctnost lidstva v souhrnu všech vlastností jež jsou vlastní lidskému druhu a ctnost člověka v jeho jedinečné individualitě. „Člověk může být ctnostný jedině tehdy, rozvíjí-li svou ctnost.“ Humanistická etika je antropocentrická, nemíní tím však, že člověk by měl být „středobodem vesmíru“. Mluví pouze o tom, že veškeré hodnotící soudy člověka mají smysl pouze ve vztahu k jeho existenci, v tomto smyslu opravdu člověka chápe jako „míru všech věcí“. „Z humanistického hlediska neexistuje nic vyššího a vznešenějšího než lidská existence.“ (Fromm, 1967, s. 15)

Fromm zde dodává, že proti tomuto pojetí může být namítáno následující – „v samé podstatě etického chování je vztah k něčemu, co převyšuje člověka. A tedy systém, který uznává pouze člověka a jeho zájem, nemůže být skutečně morálním, jeho cílem by byl pouze izolovaný egoistický jedinec.“ (Fromm, 1967, s. 15) Fromm však upozorňuje, že zásada týkající se toho, co je pro člověka dobré, v žádném případě nemá odkazovat k egoismu a izolaci člověka. Naopak zdůrazňuje, že smysl lidského bytí není možné naplnit bez vztahů k okolnímu světu. „Dle humanistické etiky je jednou z charakteristik lidské přirozenosti, že člověk nalézá naplnění a štěstí jenom ve vztahu k lidem a v solidaritě s nimi.“ (Fromm, 1967, s. 15).

Srovnáme-li rozdělení na autoritativní a humanistickou etiku s ontogenetickým pohledem na morální vývoj jedince, nacházíme zde souvislost zejména s teorií Jeana Piageta a Lawrence Kohlberga, kteří popisují morální vývoj směřující od nižších stádií směrem ke stádiím vyšším. Spolu s dospíváním a vyzráváním po morální stránce můžeme

pozorovat zásadní změnu v podobě získávání stále větší kontroly nad našimi „jednotlivými oddělenými částmi“ a jejich postupné třídění ve vlastní celek. Integrita z morálního hlediska znamená plně zformované já, kdy člověk je sám sebou a stojí si za svými přesvědčeními nikoli z důvodu uposlechnutí autority, či tlaku okolí, nýbrž z pozice svého vnitřního přesvědčení, které vychází z vlastních morálních zásad. Pouhý vnější tlak je tedy přeměněn na ukotvení, které vychází zevnitř. Člověk si je jist svým postojem a tím, jak je správné se rozhodnout, jedná na základě vlastního uvážení. Vyspělé a integrální *já* je samo o sobě celistvé, je to celek s dostatečnou schopností sebejistoty, sebereflexe, sebeovládání a s jasným cílem svého směřování.

1.7 Integrita - stinná stránka

Nebylo by však definice integrity jako harmonického celku, bez jeho protipólu. Integritu můžeme identifikovat skrz ctnost, stejně tak ovšem a možná ještě lépe, skrz její porušení (Beebe, 2005). Jelikož je člověk tvorem ve svém chování velmi náchylným k oddálení od výše vymezené ctnosti, je nezbytné zabývat se také odvrácenou stranou integrity, která byla sledována i v empirické části této práce. Pro uvedení této kapitoly, bych chtěla zmínit slovo „žádoucí“ tak jak jej předkládá Erich Fromm v Anatomii lidské destruktivity (1973). Nastihuje, že chápání slova „žádoucí“ se posunulo od „toho, co je potřebné“ k označení „toho, co si přejeme“. Pravdou je, že člověk je tvorem nenasytným, charakterizovaným touhou získat více, ať už jde o získání majetku, uspokojení, moci ... a proto také zůstává stále nespokojen. „Chtivost je jednou z nejsilnějších neinstinktivních lidských vášní. Zároveň je jasným symptomem psychické dysfunkce, vnitřní prázdnoty a chybějícího vnitřního smyslu života osobnosti. Jde o patologickou manifestaci neschopnosti plně se vyvinout a je také jedním ze základních hříchů budhistické, židovské i křesťanské etiky“ (Fromm, 1973, s. 209). Někdy je chtivost zlehčeně interpretována jako pouhé sledování vlastních cílů, stále však zůstává motivem, ke kterému se neradi přiznáváme. (Fromm, 1973. Můžeme říci, že chtivost souvisí s odvrácenou stránkou integrity. Chtivost se může manifestovat např. v podobě touhy získat nějaký benefit, získat více času pro své potěšení, získat *více*. Zachytit ji tedy můžeme i v testech integrity.

Testy integrity, vyvinuty za účelem měření integrity pro účely zaměstnávání, jsou primárně konstruovány za účelem detekce odklonu od ctnostného počínání např. v pracovním prostředí. Sackett a Harris (1985) přichází s označením „spolehlivost zaměstnance“ a „kontraproduktivním chováním“. Tato dvě označení rozšiřují původní

chápaní krádeží, lhaní a podvádění, na kterých byly postaveny původní „overt“ testy integrity v osmdesátých letech. Přidává se škála chování, postojů a dispozic, které jsou charakterizovány jako nepřínosné a neefektivní chování v pracovním prostředí, nebo které jsou přímo kontraproduktivní pro dobré fungování organizace. Nepoctiví zaměstnanci představují pro společnost ztrátu. Tuto ztrátu můžeme definovat přímo (např. odcizení peněžité částky, předmětů z pracoviště, neoprávněné využití nějaké služby kterou společnost nabízí), nebo nepřímo (nedbalé, či sabotující chování, které ve výsledku společnosti také způsobí ztrátu). Sledovaným jevem v této práci byla právě stinná stránka integrity, pojící se s možným nepoctivým chováním participantů, kterou dokumentují četné studie (Oliver et al., 2011, Ones, Viswesvaran, & Schmidt, 1993, Jones & Terris, 1983, Wanek, 1999). Snahou bylo pokusit se přenést test integrity, vyvinutý v Národním ústavu duševního zdraví, z pracovního prostředí na populaci, u které by se mohla vyskytovat motivace k nepoctivému chování a tedy problémovější – nižší integrita. Pro tento účel byla určena klinická populace, v rámci které bylo možné vymezit dva soubory, u kterých bylo možné kýžený jev sledovat. Podobnost byla shledána právě ve srovnání se studii, týkajícími se nepoctivého chování, konkrétně např. cíleného využití nějakého benefitu, kterou společnost nabízí. Dalo by se říci, že invalidní důchod představuje také určitou formu materiálního benefitu. Tedy, je-li chápán z pohledu stinné stránky integrity, představuje výhodu, kterou je možné získat i nepoctivým způsobem, za účelem cíleného obohacení, při kterém dochází nutně k porušení integrity, např. „soustředí-li se člověk primárně pouze na získání nějaké výhody, získání materiálního statku či uspokojení“ (Calhoun, 1995 s. 241).

1.8 Měření integrity v psychologii

Nástroje k měření integrity se používají od 40. let 20. století. Mnoho z prvních testů integrity bylo původně navrženo jako náhrada polygrafu a jejich validita byla typicky posuzována podle korelace mezi testovým skórem a výsledkem získaným z polygrafického měření. Na konstrukci testů a jejich dalšího propracování postupně participovali ve větší míře psychologové a jejich plošné užití k selekci zaměstnanců ve Spojených státech amerických výrazně vzrostlo během osmdesátých let (Sackett, 1994).

Testy integrity, dříve označované jako škály poctivosti, jsou „self-report“ testy typu „paper and pencil“. Byly vytvořeny k měření integrity, spolehlivosti a upřímnosti uchazečů

o zaměstnání za účelem predikce případných sklonů ke kontraproduktivnímu či nepoctivému chování na pracovišti. (Ones & Viswesvaran, 2001). Jak již bylo uvedeno v první kapitole, konstrukt integrity je komplexní a jeho vymezení není zcela jednotné (alternativně jsou voleny příbuzné konstrukty jako poctivost, svědomitost, spolehlivost, důvěryhodnost). Nový vhled do problematiky přineslo propojení testů integrity s dalšími nástroji, jako je například Big Five, které se zabývá dimenzemi osobnosti. (Wanek, 2003). Sackett, Burriss & Callahan (1989) rozdělili testy integrity do dvou základních kategorií. První kategorii tvoří „zjevné“ testy (*overt tests*) a druhou skupinou jsou testy „skryté“ (*covert tests*), neboli testy zaměřené na osobnost jedince. K zjevným testům integrity se odkazuje také jako k testům s „jasným záměrem“, protože jednotlivé testové položky se explicitně táží na nežádoucí chování na pracovišti (např. krádeže). Zjevné testové položky můžeme rozdělit na dvě další podkategorie.

V první z kategorií zjišťujeme probandovu vlastní zkušenost či participaci na nepoctivém chování, v druhé kategorii zjišťujeme jeho postoje a přesvědčení pojící se s kontraproduktivním chováním, tendence k racionalizaci kontraproduktivního chování a k extrapunitivitě. Otázky zařazené v první z kategorií se explicitně ptají na frekvenci a rozsah krádeží, ilegálního či jiného kontraproduktivního chování, na kterých se proband přímo podílel. Otázky mohou být kladeny např. takto: „Přemýšlel jste někdy o tom, že něco odcizíte a nakonec jste si to rozmyslel?“, „Jaká je celková hodnota předmětů, které jste si ze zaměstnání vypůjčil?“. Testy integrity jsou také často doplněny o další škály např. měřící tendence k násilí, k abúzu alkoholu a drog.

Otázky řazené k druhé kategorii, tedy k probandovo postojům, mohou být formulovány následovně: „Myslíte si, že každý člověk má sklony k nepoctivému chování?“, „Myslíte, že člověk přistižen u okrádání svého zaměstnavatele by měl prozradit své další spolupracovníky, kteří se na podobném chování také podíleli?“ (Wanek, 1999). Jedinci, kteří budou zastávat převážně pozitivní postoj k podobnému chování, mají zvýšený předpoklad k tomu uchýlit se k podobnému chování na pracovišti. K zjevným testům integrity řadíme např. London House Personnel Selection Inventory (PSI), Reid Report, Stanton Survey (Wanek, 1999).

Druhá skupina „skryté“ testy integrity (*covert tests*), neboli osobnostně orientované testy, nejsou zaměřeny na poctivost, či krádeže. Test sleduje některé z osobnostních charakteristik uchazeče, které se mohou pojit s kontraproduktivním chováním. Osobnostně orientované testové položky jsou zaměřeny například na spolehlivost a svědomitost

uchazeče, jeho tendence k vyhledávání nového, sklony ke konformitě nebo problematické přijetí autority. Typickou položkou může být „Jsem spíše rozvážený, než dobrodružný/odvážný?“ Mezi covert testy patří např. Personnel Reaction Blank nebo Hogan Personality Inventory (Sackett and Wanek 1996; in Wanek, 1999).

2. Poruchy nálad (afektivní poruchy)

V následující části bych se chtěla věnovat poruchám nálad. Pro výzkumný záměr této práce byla zvolena klinická populace osob stížených některým z onemocnění, které můžeme do této skupiny duševních onemocnění zařadit. V této podkapitole bych se chtěla pokusit o vymezení onemocnění a krátce uvést zejména depresivní poruchu. V části empirické se budu podrobně věnovat klinickým metodám, kterých bylo užito k ověření deprese u výzkumného souboru.

Současnou klasifikaci afektivních poruch vymezuje (F30-F39). Poruchy nálad neboli afektivní poruchy podle vymezení DSM-5 odpovídají kapitole Bipolární a související poruchy a kapitole zabývající se Depresivními poruchami.

U afektivních poruch (poruch nálady) rozeznáváme poruchu afektivity ve směru k depresi nebo euforii. „Patická nálada se od normální nálady liší svým nepřiměřeně dlouhým trváním, intenzitou a hloubkou, výrazným vlivem na ostatní psychickou činnost a chování člověka.“ Dušek & Večerová-Procházková (2015) uvádějí, že základními druhy patické nálady jsou nálada manická a depresivní. Nálada je tedy orientována do dvou směrů. U manické nálady dochází k elevaci, zatímco u nálady depresivní k supresi. Dušek vymezuje emoce podle polaritu na „(1) stenické – mobilizující, které aktivizují jednání člověka směrem k cíli. Dále na emoce (2) astenické, neboli demobilizující, které dosažení cíle zpravidla inhibují.“ (Dušek, 2015, s. 53)

Dále dělíme poruchy na unipolární, nebo bipolární afektivní poruchy, podle toho, zda je určitá nálada přítomna stále, nebo zda cykluje. V souladu s tímto dělením vymezuje MKN-10 fázi manickou (F30), ke které řadí hypomani, manii s/bez psychotických symptomů a jiné manické fáze. Bipolární afektivní poruchu (F31), depresivní fázi, která může probíhat v lehké, středně těžké, nebo těžké formě (F32), periodickou depresivní poruchu (F33), při které se depresivní fáze opakují, dále perzistentní afektivní poruchy

(F34) jako je např. cyklothymie a dysthymie a afektivní poruchy neurčené, či takové které není možné dle uvedeného dělení zařadit (F38, F39). (MKN-10).

Kraepelin ve své knize *Manic-depressive insanity and paranoia* (1921) pokládá základy klasifikace duševních onemocnění, jehož základ je zachován dodnes. Rozlišuje manické a depresivní stavy a stavy smíšené, které v sobě kombinují na první pohled dva zcela odlišné stavy – pokládá tedy základ pro chápání poruch nálady z hlediska unipolarity a bipolarity. Vymezuje hypománii, při které popisuje nadnesenou náladu a pocit zvýšené schopnosti zvládnout veškeré pracovní úkoly. Takový člověk se nachází v dobrém rozpoložení a je si jist vlastním úspěchem. Člověk je velmi často humorný a má tendenci o všem vtipkovat. Na druhou stranu může být často jeho emocionální stránka podrážděna, v takovém případě se stává netolerantním, nespokojeným a bystrým k chybám, které se vyskytují v jeho nejbližším okolí. Je veden čistě momentálními dojmy a emocemi, které jej ovládají, jeho jednání se často vyznačuje impulzivitou (Kraepelin, 1921). Manická nálada je vymezena „nadměrnou rozjařeností, sklonem k afektům a smíchu, typická je agitovanost, živá motorika, zrychlené a usnadněné vybavování představ, zvýšené sebevědomí a aktivita jedince.“ (Dušek, 2015, s. 58). Jde tedy o intenzivnější umocnění všech projevů hypománie.

1.2 Portrét deprese

Kraepelin (1921) popisuje depresivní stavy „prosté“ jako *melancholii simplex*. Definiuje ji jako „jednoduchou psychickou inhibici bez přítomnosti smyslových klamů a halucinací.“ (s. 75). Kraepelin popisuje prožívání a některé z kognitivních změn, které mohou být u onemocnění přítomny následovně: Myšlení je pro jedince nacházejícího se v depresivním stavu velmi obtížné, cítí, že jeho myšlenky jsou paralyzovány a stávají se imobilními. Pro jedince je stejně tak náročné vnímání; udržení pozornosti při konverzaci či sledování dějové linie v knize se zdá být takřka nemožné. Člověk se cítí být unaven a vyčerpán, může být roztěkaný s pocitem absolutní vnitřní prázdnoty a bezmoci. Má poruchy paměti, potřebuje dlouhý čas na učinění rozhodnutí v jednoduchých otázkách a často chybuje v úsudku. Vyskytují se také protichůdná prohlášení, potíže s hledáním slov a se správnou tvorbou věty. Lidé trpící depresí často popisují změnu svého vnitřního světa, kterou nazýváme depersonalizací; dojmy z vnějšího světa jim často připadají zvláštní, jakoby vše pozorovali s velkým odstupem, nevzbuzují v nich žádné emoce. Vlastní tělo jim připadá, jako by jim nepatřilo. Jejich myšlení a jednání se zdá být oddělené, fungují

bez účasti jedince a dávají člověku pocit, že jeho fungování se podobá fungování automatického stroje (Kraepelin, 1921).

Co se týká nálady, převažuje niterní sklíčenost, chmurná beznaděj, někdy se objevuje nespecifikovaná úzkost a šíravý neklid. Srdce člověka trpícího depresí je obtěžkáno, je nemožné vzbudit jeho zájem a potěšit jej. Nezbyvá mu již žádný humor, není se sebou spokojen a distancoval se od svých rodinných příslušníků. Všechny dříve smysluplné a vzrušující aktivity již nebudí ani to nejmenší potěšení. Zasmušilé myšlenky jsou na denním pořádku a minulost i budoucnost se zračí v uniformním matném světle. Člověk trpí pocitem méněcennosti a zdá se mu, že po fyzické stránce, stejně tak jako po stránce mentální, za nic nestojí. Vyskytují se výčitky, člověk má tendenci k ruminacím. Cítí se osamělým a nepopsatelně nešťastným. Je skeptický k duchovním hodnotám a s jistým tupým přijetím, které zastírá jakýkoli náznak možného světla, se s velkými obtížemi táhne do dalšího dne. Veškerá aktivita se stává nepříjemnou, vše jej unavuje. Ve všem spatřuje temno a očekává komplikace. Deziluze a zklamání se střídají jedno za druhým. Zdá se mu, že život pozbývá smysl a cítí se být nadbytečným. Mohou se objevovat myšlenky a touha ublížit si a vše skončit. (Kraepelin, 1921).

„Depresi od prostého smutku neodlišuje pouze její hloubka a intenzita, představuje hluboký zásah do každodenního života člověka a narušuje jeho běžné fungování. Deprese postihuje každoročně 5% obyvatelstva“ (Praško, 2003, s. 27), depresí trpí tedy více než 300 milionů světové populace nezávisle na věku, častěji jsou postiženy ženy (WHO).

Mezi primární diagnostická kritéria depresivní epizody řadíme depresivní náladu či ztrátu radosti a zájmu o většinu, popř. všechny aktivity. Mezi příznaky sekundární patří změny v chuti k jídlu a změny hmotnosti, insomnie nebo hypersomnie, agitace a neklid či naopak zpomalení tělesného tempa, výrazná únava a ztráta energie, pocity bezcennosti a viny, neschopnost soustředit se a činit rozhodnutí a myšlenky na zbytečnost bytí či na sebevraždu. (Praško, 2003, 31).

Za jednotku depresivní poruchy můžeme považovat depresivní epizodu, která se může vyskytnout opakovaně, v takovém případě mluvíme o periodické depresivní poruše. Z hlediska závažnosti můžeme rozlišit lehkou depresivní fázi, středně těžkou depresivní fázi a těžkou depresivní fázi, které korespondují s celkovým množstvím energie, schopností participace na každodenním životě a s celkovým omezením, které pro člověka

z jeho onemocnění vyplývá. Depresivní porucha má více faktorovou etiologii kombinující biologickou zátěž, genetické vloh, zátěž psychickou a osobnostní charakteristiky společně s vývojem osobnosti. Jeden z prediktorů onemocnění představuje tzv. kognitivní vulnerabilita. Jelikož není stále zcela jasné, do jaké míry se rizikové faktory u deprese překrývají, rozhodli se výzkumníci blíže zaměřit mimo jiné na kognitivní faktory, které mohou k depresivnímu onemocnění přispět a pomáhají ho udržovat. Marchetti et al., (2016), zabývající se vulnerabilitou, shledávají jako rizikové faktory pro depresivní onemocnění spatřování budoucnosti v negativním světle, které představuje určitou bezmocnost a rezignaci na budoucí události, a dále negativní pohled na sebe-samého, který doprovází výčitky a pocity méněcennosti (Marchetti et al, 2016).

Dozois a Quilty (2013) se podrobněji zabývají negativním sebe-schématem, které s vulnerabilitou souvisí. O sebe-schématu mluví jako o dobře organizované a propojené vnitřní reprezentaci vlastního *já*, které se vyvíjí v nejrannějších stádiích vývoje, a které může být aktivováno např. až negativní životní zkušeností. Depresivní sebe-schéma je považováno za jeden z klíčových faktorů, pojící se s rizikem deprese (Beck & Dozois 2011). Má se za to, že tato hlubší úroveň kognice, která může být např. aktivována negativními životními událostmi, ovlivňuje „povrchové“ poznávací procesy – tímto způsobem vznikají tzv. depresivní omyly v myšlení (např. nadměrné zevšeobecnování, diskreditace pozitivního, selektivní abstrakce, myšlení „všechno, nebo nic“, negativní věštby či teror „bychů“ a „musů“ (Praško, 2003). Při kognitivních omylech dochází ke změně způsobu zpracování informací, které je posunuto v negativním směru. Kognice plodí u depresivního člověka kognitivní omyly, které jsou generovány automaticky. „Jsou to chyby v myšlení, úsudku, nebo v myšlenkovém hodnocení situací. V důsledku těchto omylů si člověk udržuje špatnou náladu a negativní postoje k sobě samému. Lidé si samotných kognitivních omylů nejsou vědomi, vědomé jsou až konečné závěry, které mohou vést k depresi.“ (Praško, 2003, s.125). Dozois a Quilty (2013) dochází k závěru, že právě organizace psychických obsahů představuje stabilní faktor zranitelnosti, který při vzniku deprese může sehrávat roli. Stabilitou se však nemíní, že by schéma zranitelnosti nemohlo být změněno, kognitivní terapie právě s takovou změnou pracuje. Beck & Dozois (2011) dokládají, že kognitivní terapie (CT) je ve své efektivitě srovnatelná s behaviorální terapií, a z dlouhodobého hlediska velmi účinná jako doplněk psychofarmak.

1.3 Poruchy nálad, integrita

V mé bakalářské práci jsem nepředpokládala, že se integrita zařazeného klinického souboru osob trpících poruchou nálady bude lišit od integrity u „zdravé populace“. V následující části bych chtěla objasnit proč.

Uvažujeme-li, že integrita primárně souvisí s vnitřní zralostí jedince, tak jak ji chápe např. Storr (1960), domnívám se, že i pokud jde o člověka trpícího depresí, nemusí u něj být úroveň vnitřní zralosti, která je pro integritu rozhodující, vůbec narušena. Předpokládám tedy, že člověk vyspělý, jehož charakterizuje čestnost, zůstává čestným i za změněných okolností (např. rozvoje depresivního onemocnění). Tedy, že integrita, která je pro účely této práce sledována, představuje konstrukt, který je ustálen premorbidně.

Klinická populace sledována pro účely této práce byla vhodnou volbou právě z důvodu invalidního důchodu, který se u této populace vyskytuje a který umožnil u obou souborů sledovat a porovnat skór integrity. Jeden z těchto souborů tvořili osoby pobírající invalidní důchod (nebo osoby, které o invalidní důchod plánují zažádat), proto bych chtěla v nadcházející a poslední kapitole teoretické části tuto problematiku krátce uvést.

3. Invalidní důchod

V následující kapitole bych chtěla uvést základní informace týkající se udělování invalidního důchodu a zmínit, jaké stupně invalidního důchodu je v České republice od r. 2010 možné získat. Dále bych chtěla uvést, kolik pacientů v roce 2015 tvořilo skupinu, která pobírala v ČR invalidní důchod právě z důvodu diagnózy afektivní poruchy (F30-F39). Informace použité v této části jsou dostupné na webových stránkách České správy sociálního zabezpečení, z kterých jsem pro tuto část čerpala. Data z ročenky za rok 2015, týkající se invalidních důchodů, jsou čerpána z publikace Psychiatrická péče 2015, kterou vydává Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS ČR).

Od 1.1. 2010 je v zákoně č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění zavedena jednotná dávka – invalidní důchod (dále ID). Zákon dle zjištěného stupně invalidity rozlišuje ID pro invaliditu prvního stupně, ID pro invaliditu druhého stupně a ID pro invaliditu třetího stupně. Stupně invalidity jsou určeny podle míry poklesu pracovní schopnosti pojištěnce a vymezují nárok na rozdílný finanční příspěvek. Jestliže pracovní

schopnost pojištěnce poklesla a) nejméně o 35%, avšak nejvíce o 49%, jedná se o invaliditu prvního stupně, b) nejméně o 50%, avšak nejvíce o 69%, jedná se o invaliditu druhého stupně, c) nejméně o 70%, jedná se o invaliditu třetího stupně. Výše základní výměry v roce 2017 činí 2 550 Kč měsíčně. „Výše procentní výměry invalidního důchodu se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění a dopočtené doby získané do dosažení důchodového věku, a to v závislosti na stupni invalidity. Procentní sazba výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění činí: u ID pro invaliditu prvního stupně 0,5%, u ID pro invaliditu druhého stupně 0,75%, u ID pro invaliditu třetího stupně 1,5%“ (ČSSZ).

„Sníženou pracovní schopnost jedince, a otázku, zda zdravotní stav odpovídá konkrétnímu stupni invalidity, posuzuje výhradně lékař oddělení lékařské posudkové služby, který je pověřený posuzováním zdravotního stavu pro příslušnou Okresní správu sociálního zabezpečení či Městskou správu sociálního zabezpečení. Poklesem pracovní schopnosti se rozumí pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku omezení tělesných, smyslových a duševních schopností ve srovnání se stavem, který byl u pojištěnce před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu“ (ČSSZ).

Publikace „Psychiatrická péče“ patří do edice „Zdravotnická statistika“, kterou vydává Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky (ÚZIS ČR). Statistickou jednotkou je jeden případ hospitalizace, z důvodu některé z psychiatrických diagnóz (dg. F00-F99). Zdrojem informací o invalidních důchodech jsou údaje poskytované Českou správou sociálního zabezpečení. V závěru této části bych chtěla uvést údaje vycházející z *Psychiatrické péče*, které mapují situaci, týkající se invalidních důchodů v České republice k roku 2015 a zejména se zaměřit na poruchy nálady (F30-F39).

V roce 2015 bylo nově přiznáno celkem 2 789 invalidních důchodů prvního stupně z důvodu všech psychiatrických diagnóz (dg. F00-F99). Přes 68% těchto důchodů připadlo na ženy. Nejčastější skupinu diagnóz tvořily F40-F48, F50-F58 (neurotické poruchy), n=1181, druhou nejčastější skupinu tvořily poruchy nálad F30-F39, n=756. Tyto dvě skupiny diagnóz tedy tvořily více než tři čtvrtiny přiznaných důchodů. Nově přiznaných ID druhého stupně bylo celkem 849. U obou pohlaví byly nejčastější skupinou diagnóz F20-F29 (schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy) a F30-F39 (poruchy nálad). Nejvíce přiznaných ID bylo z důvodu diagnózy afektivní poruchy (F30-F39), kterých bylo

celkem 332. Invalidních důchodů třetího stupně bylo přiznáno v roce 2015 celkem 1 626. Poruchy nálady (F30-F39) byly třetí nejčastější diagnózou , n= 254, nejpočetněji byly zastoupeny poruchy schizofrenní (F20-F29) n=457, po kterých následovala mentální retardace (F70-F79) n=324.

Počet všech vyplácených ID prvního stupně za rok 2015 čítal celkem 21 127 případů. Z toho bylo z důvodu poruchy nálady vyplaceno celkem 5 225 důchodů (šlo o druhý nejčastější důvod po poruchách neurotických F40-F48, F50-F59). Nejpočetněji zastoupené věkové skupiny, kterým je ID vyplácen je skupina od 55-59 let (n=1 537), druhou nejpočetnější skupinu tvoří skupina ve věkovém rozmezí 50-54 let (n= 1 233) a skupina 45-49 let (n=779).

Počet všech vyplácených ID druhého stupně za rok 2015 čítal 10 506 případů. Z toho tvořilo počet důchodů vyplácených z důvodu poruchy nálady 3 451, což tvořilo nejpočetněji zastoupenou skupinu diagnóz. Z hlediska věku bylo opět nejpočetněji zastoupen věk 55-59 let (n=1 050), dále 50-54 (n=802) a 45-49 let (n=529).

Celkový počet všech vyplácených ID třetího stupně za rok 2015 čítal 61 997 případů. Nejčastěji zastoupená skupina byla F20-F29 (n=18 201), druhou nejčastější skupinou bylo F70-F79 (n=14 738), a konečně třetí nejpočetněji zastoupenou skupinu tvořily poruchy nálady (n=8 428). Z hlediska věku je pro poruchy nálad nejvíce zastoupena skupina 60-64 let (n=2 533), dále 55-59 (n=2 089) a 50-54 let (n=1 379). Ve všech stupních vyplácených invalidních důchodů z důvodu poruchy nálady (F30-F39) k roku 2015 převažují ženy.

Empirická část

1. Výzkumný problém a výzkumné otázky

Úkolem této práce bylo sledovat integritu u dvou souborů, kdy u těchto souborů bylo předpokládáno zjištění rozdílného stupně integrity. První soubor (s1) tvořili participanti, kteří nepobírají invalidní důchod, ani o ID neuvažují zažádat. Druhý soubor (s2) pro účely této práce tvořili jedinci, kterým je vyplácen invalidní důchod, nebo o invalidní důchod uvažují v budoucnu zažádat. Jako homogenní soubor (shodná psychiatrická diagnóza) u kterého toto bylo možné realizovat, byl určen soubor hospitalizovaných pacientů z důvodu poruchy nálady (F30-F39). Sběr dat byl realizován v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ) na psychiatrickém oddělení, odd. 2. (afektivní poruchy).

Pro účely této práce byl zvolen kauzální výzkumný problém, který si klade za cíl zjistit, jakou roli hraje integrita osobnosti při žádosti pacientů o invalidní důchod. Cílem je tedy zjistit příčinný vztah mezi eventuální nízkou integritou osobnosti a tudíž vyšší tendencí k tomu získat finanční zvýhodnění v podobě invalidního důchodu. Předpokladem bylo, že u participantů zařazených v souboru s1, tedy u těch, kteří invalidní důchod nepobírají, ani o něj v současné době neuvažují zažádat, bude při statistické analýze prokázána významně vyšší integrita osobnosti, než u souboru s2, u kterého je naopak předpokládána integrita nižší. Tento předpoklad vychází z výzkumů zabývajících se nepoctivým chováním na pracovišti, konkrétně tendencí k tomu jednat nepoctivě za účelem získání finančního benefitu (Oliver at al., 2011).

Jev je sledován z důvodu získání informace o tom, zda by bylo možné test integrity v budoucnosti využívat např. i v rámci řízení týkajícího se udělení invalidního důchodu. Na základě výzkumného problému, který bychom mohli formulovat následovně: *Jaký vliv má míra integrity osobnosti v žádosti o invalidní důchod?* byla stanovena tato hypotéza:

H: *U participantů, kteří nejsou příjemci invalidního důchodu, ani o něj neuvažují zažádat (s1), bude prokázána vyšší integrita osobnosti než u participantů, kteří jsou příjemci invalidního důchodu (s2).*

2. Metodologie

2.1 Popis souboru

Klinický soubor ve výzkumném projektu čítal 77 respondentů (30 mužů, 47 žen). Respondenti sestávali z hospitalizovaných pacientů s poruchami nálad, z druhého lůžkového oddělení v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ), které se zabývá léčbou afektivních poruch. U všech respondentů byla potvrzena porucha nálady pomocí klinických nástrojů Mini International Neuropsychiatric Interview (MINI) a Montgomery-Åsberg Depression Rating Scale (MADRS). Respondenti byli pro účely výzkumného projektu rozděleni do dvou skupin: soubor s1 tvořilo 36 respondentů = skupina bez pobídky (nepobírají ID, ani o ID neplánují zažádat), soubor s2 tvořilo 41 respondentů = skupina s pobídkou (pobírají ID, či o ID plánují zažádat).

I. soubor s1 (bez pobídky)

Soubor bez pobídky tvořilo 36 respondentů (56% žen). Průměrný věk byl 38 let (SD=14,8). Většina respondentů měla ukončené středoškolské vzdělání (40%) nebo základní vzdělání (22%). Průměrně měli respondenti odpracováno 14 let (SD = 11,9). Zaměstnání na otevřeném trhu práce a v soukromém sektoru bylo rozloženo rovnoměrně (OSVČ 42%). Průměrný skóre výsledku v MADRS (Montgomery-Åsberg Depression Rating Scale) byl 23 (SD=7,4), v sebe-posuzovací škále SOS-10 byl průměrný skóre 27 (SD=9,9) a v BDI 25 (SD=9,2).

II. soubor s2 (s pobídkou)

Soubor s pobídkou tvořilo 41 respondentů (66% žen). Průměrný věk byl 41 let (SD=10,6). Většina respondentů měla ukončené středoškolské vzdělání (59%). Průměrně měli respondenti odpracováno 17 let (SD=10,7). Průměrný skóre výsledku v MADRS (Montgomery-Åsberg Depression Rating Scale) byl 26 (SD=7,4), v sebe-posuzovací škále SOS-10 byl průměrný skóre 18 (SD=8,9) a v BDI 34 (SD=10,7).

Z této skupiny pobíralo ID 49% respondentů, o ID plánovalo zažádat 27% respondentů, spíše zažádat o ID plánovalo 24% respondentů. Z respondentů, kteří pobírali ID, pobíralo ID třetího stupně 27% respondentů, 17% respondentů pobíralo ID prvního stupně a 7% respondentů pobíralo ID druhého stupně.

2.2 Popis metod

V následující části bych chtěla stručně popsat výzkumné metody, které byly pro účely bakalářské práce použity. Uvedu rozdělení metod podle toho, zda byly metody použity v rámci osobního rozhovoru s participanty, nebo zda šlo o metody poskytnuté respondentům dotazníkovou formou, která zachycovala jejich sebedposouzení.

Všem participantům, kteří souhlasili se zapojením do výzkumného projektu, byl předložen informovaný souhlas týkající se účasti na projektu. V úvodním rozhovoru byly objasněny podmínky účasti a stručně charakterizováno bylo hlavní téma *integrity*, kterým se výzkumný projekt zabývá. Participantům bylo sděleno, že projekt schválila etická komise Národního ústavu duševního zdraví (NÚDZ). Po komunikaci základních náležitostí a stvrzení účasti respondenta podpisem, bylo možné přejít k části rozhovorové a dále k poskytnutí sebe-posuzovací dotazníkové metody.

Samotný rozhovor trval s každým participantem cca 45min, byl zahájen krátkým zjištěním demografických údajů, které dále sloužily pro popis souboru. V této části byla participantům mezi ostatními dotazy položena otázka týkající se invalidního důchodu (dále ID). („*Pobíráte v současné době ID? Pokud ano, jak dlouho jej pobíráte? Čeká Vás v nejbližší době přezkum vašeho řízení?*“, v případě, že participant ID aktuálně nepobíral, byla položena otázka, týkající se toho zda o ID důchod plánuje zažádat. Nabídnuty byly možnosti: „*ano*“, „*spíše ano*“, „*spíše ne*“, „*ne*“. Pro rozdělení do dvou výzkumných souborů, které měla tato práce za úkol porovnat, bylo rozhodující, zda participant pobírá invalidní důchod, či uvažuje o jeho zažádání (s2 - s pobídkou), nebo zda invalidní důchod nepobírá, ani o něj zažádat neuvažuje (s1- bez pobídky).

Jelikož byla jako populace, u které byl výzkumný projekt realizován, určena populace klinická, bylo nutné jednotnou metodou potvrdit, že všichni účastníci toho času splňují podmínku poruchy nálady (F30-F39). K tomuto účelu byly v rámci rozhovoru využity dvě metody, zaměřené na posouzení poruchy nálady, a to: Mini International Neuropsychiatric Interview (MINI) a The Montgomery-Asberg Depression Rating Scale (MADRS; Montgomery and Asberg, 1979). The Montgomery-Asberg Depression Rating Scale (MADRS) je deseti-položková metoda, která se podrobněji zabývá závažností depresivní epizody (soustředí se na posledních sedm dní). Položky MADRS hodnotí smutek (subjektivní/objektivní), vnitřní napětí, poruchy spánku, nechutenství, poruchy

soustředění, abulii-ztrátu iniciativy, neschopnost citové odezvy, pesimismus a suicidiální myšlenky. Všichni respondenti, kteří byli zařazeni do výzkumného projektu dle MADRS splňovali podmínku poruchy nálady.

Stěžejní výzkumná metoda použita v této práci, tedy test pro vyšetření integrity, byla zařazena sebe-posuzovací formou v rámci dotazníkového souboru. Tento soubor byl každému z participantů po skončení osobního rozhovoru předán k vyplnění. Testový soubor, který účastníci vyplňovali, obsahoval kromě testu integrity ještě další metody posuzující náladu. Tyto metody zde krátce uvedu, ještě než se zaměřím na samotný test integrity, vyvinutý v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ).

První z metod byla Schwartzova škála (Schwartz Outcome Scale - 10, SOS-10), která se řadí k metodám měřícím náladu. Jde o kratší sebe-posuzovací metodu, mapující psychický stav v širším kontextu. Metoda zachycuje široký konstrukt, spojený s celkovým psychickým fungováním jedince a pocitem jeho psychické pohody, který je možné použít i u širší klinické populace. Původní test, stejně tak jako jeho verze upravená pro Českou Republiku, vykazují vysokou reliabilitu i validitu (Goppoldova et al., 2008). Respondenti mají zhodnotit výroky podle toho jak se jim dařilo v posledních sedmi dnech. Hodnotí každou z položek na stupnici od 0 („nikdy“) po 6 („neustále nebo téměř stále“). Příkladem testových položek je: „Důvěřuji své schopnosti udržovat důležité osobní vztahy.“, „Můj život probíhá podle mého očekávání.“, „Mám klid v duši.“

Druhou metodou, která byla v rámci dotazníku zařazena, je Beckův inventář deprese, druhé vydání (Beck Depression Inventory - BDI-II), který měří symptomy depresivní poruchy za pomoci 21 položek. Respondenti, kteří v BDI-II skórují v rozmezí 14 – 19 bodů, jsou řazeni k lehké depresivní fázi. Respondenti, kteří se pohybují mezi 20 – 28 body, jsou považováni za osoby trpící středně těžkou depresivní poruchou a respondenti, kteří se pohybují mezi 29 - 63 body splňují kritéria pro těžkou depresivní fázi. Pro účely výzkumu byla použita vytvořená česká verze. (Preiss & Vacíř, 1990). Tato metoda byla zařazena jako doplnění k rozhovoru, který byl veden s participanty, aby bylo kromě výsledků z MINI a MADRS k dispozici čistě jejich sebesouzení.

Poslední a stěžejní metodou, která byla použita pro účely této práce, byla Psychologická baterie testů – integrita v pracovním prostředí (Tereza Mejzlíková, Marek Preiss, Jana Maliňáková), vyvinutá v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ).

Česká verze testu integrity se zaměřuje na poctivé/nepoctivé chování v každodenním životě a zejména v pracovní oblasti. Metoda je tvořena ze dvou hlavních částí – první část se zaměřuje na samotné testování integrity, tedy na postoje k pravidlům, společnosti, zaměstnavateli a na různé formy problémového chování. Druhá část se zaměřuje na příbuzné konstrukty k integritě; jako jsou osobnostní rysy vycházející z Big 5, problematické osobnostní charakteristiky, které jsou měřeny pomocí „Temné triády“ (Dark Triad). Vytvořený test integrity slouží jako obecný nástroj měření, který může být použit k psychologickému hodnocení za rozdílných podmínek. Může být například použit jako součást výběrového pracovního pohovoru, do budoucna by však mohl být využíván i např. v rámci posuzovacího řízení v souvislosti s žádostí o invalidní důchod.

„Upravená Psychologická baterie testů – Integrita v pracovním prostředí (Tereza Mejzlíková, Marek Preiss, Jana Maliňáková) obsahuje 154 položek a je složena ze čtyř dotazníkových částí. Baterie obsahuje dva upravené osobnostní dotazníky: BFI-44 (John, Srivastava, 1999, v české verzi Hřebíčková et al., 2016; Mejzlíková et al. 2017) a Temná triáda (Dark Triad), (Jones, Paulhus, 2014; in Mejzlíková et al., 2017). Upravenými položkami z těchto dvou osobnostních dotazníků jsou v testu integrity tvořeny tzv. covert – skryté položky, sledující osobnostní specifika.

Dotazník BFI – 44 (Hřebíčková et al. 2016.; Mejzlíková et al., 2017) obsahuje 44 položek. Zachycuje osobnost v rámci pěti dimenzí, tak jak je popisuje Big 5, těmi jsou: *otevřenost, svědomitost, extraverci, přívětivost a neuroticismus*. „Dimenze svědomitosti a přívětivosti je využívána pro účely ověření konvergentní validity a zbylé dimenze pro účely divergentní validity“ (Mejzlíková et al., 2017). Dotazník Dark Triad „Temná triáda“ (Jones, Paulhus, 2014; in Mejzlíková et al. 2017) je tvořen 29 položkami, které sledují tři příbuzné dimenze. Těmito dimenzemi jsou machiavelismus, narcismus a psychopatie. „Konečnou kontrastní proměnou k integritě je machiavelismus, jehož klíčové faktory popisuje Jones a Paulhus (2014) jako manipulaci, necitlivost a vypočítavost.“ (Mejzlíková et al., 2017) „Validita je zjišťována pomocí tří ukazatelů, zjišťující tendenci ke zkreslování odpovědí (škála sebeklamání a vytváření dobrého dojmu) a konzistenci odpovídání (párové neutrální položky)“ (Mejzlíková et al. 2017).

„Dotazník zaměřený na integritu v pracovním prostředí i běžném životě je tvořen 32 položkami, které sytí 8 faktorů. Respondenti na jednotlivé položky odpovídají pomocí Likertovy škály (1=zcela nesouhlasím, 2=částečně nesouhlasím, 3=něco mezi, 4=částečně

souhlasím, 5 = zcela souhlasím). Čím vyšší hodnoty, tím vyšší úroveň integrity. Skóruje-li naopak participant nízko, ukazuje to na nízkou úroveň integrity a tedy na zvýšenou tendenci ke kontraproduktivnímu chování. Konečná integrita je vyhodnocena součtovým skórem, který autoři baterie považují za spolehlivý ukazatel celkové míry integrity, za předpokladu že jsou všechna tři měření spolehlivosti/validity v normě“ (Mejzlíková et al. 2017).

Nyní bych chtěla uvést základních osm faktorů, sytících položky z dotazníku zaměřeného na integritu v pracovním prostředí a v běžném životě. První faktor představuje *poctivost ve vztahu ke společnosti*, druhý faktor *zásadovost* (např.: „*ke svému pochybení v práci bych se vždy přiznal*“), třetí faktor *obecnou čestnost* (např.: „*považuji se za čestného člověka a za žádných okolností bych nic neukradl*“), čtvrtý faktor se týká *využití času v rámci pracovní doby* (např.: „*pro většinu lidí je běžné se během pracovní doby přihlašovat na sociální síť, nebo soukromý email*“), pátý faktor se týká *svědomitosti v práci*, šestý faktor pak *tendence ke zneužívání pracovních benefitů* (např.: „*využívání zaměstnaneckých slev pro své známé, když to není povolené, je považováno za okrádání firmy*“), sedmý a osmý faktor měří *rezistenci vůči krádežím a podvodům*. Poslední dva faktory se „blíží konceptu morálního vyvázání a hodnotí tendenci k ospravedlňování krádeží na pracovišti i mimo něj, a to jak u sebe, tak u druhých.“ (Mejzlíková et al., 2017) (např. „*Pokud je člověk v tíživé situaci, měl by lhát o svém zdravotním stavu, aby alespoň získal nějaký příspěvek od státu.*“) Bylo prokázáno, že „všechny vzniklé faktory statisticky významně korelují mezi sebou i s celkovým skórem integrity, přičemž hodnoty korelace jsou v rozsahu od střední až podstatné (celkové skóre integrity a zásadovost), po podstatnou až velmi silnou (celkové skóre a poctivost ve vztahu ke společnosti, svědomitost v práci, využití pracovních benefitů, rezistence ke krádeži, rezistence k podvodu a obecná čestnost), faktor využití času v rámci pracovní doby dosahuje velmi silné korelace s celkovým skórem integrity“ (Mejzlíková et al., 2017).

„Originální testovou metodu vyvinutou k měření integrity v rámci české populace lze pokládat z pohledu reliability za validní. Vnitřní konzistence měřená pomocí standardizovaného ukazatele Cronbachovy alfy je podle klasifikace reliability předkládané Saadem a kolegy (1999) na dobré úrovni (0,839). Další ukazatele vnitřní konzistence zahrnují split-half reliabilitu (0,70 a 0,75), která byla shledána jako uspokojivá a test-

retestovou reliabilitu ($r=0,831$, $p<0,01$), která byla opět na dobré úrovni“ (Mejzlíková et al., 2017).

3. Výsledky

Před porovnáním obou souborů, bylo nutné zjistit, zda je rozložení získaných dat normální, nebo nenormální.

Pro zjištění normality rozložení byl použit Shapiro-Wilk test normality, kterým bylo zjištěno, že data nemají normální rozložení ($p<0,05$). K další analýze dat bylo nutné použít neparametrický test. K tomuto účelu byl použit Mann-Whitney test, který může být použit pro data, která nejsou normálně rozložena. Mann-Whitney test ukázal, že mezi soubory s1 ($n=36$), tedy osobami nepobírající ID, a s2 ($n=41$), osobami pobírající ID, není v rámci integrity signifikantní rozdíl. Rozdíl nebyl zjištěn v celkovém skóru integrity, ani v jednotlivých faktorech, jak bylo předpokládáno dle výchozí hypotézy. (viz tabulky 1, 2)

Tab. 1 Rozdíly mezi skórem integrity a skóry pro jednotlivé faktory u srovnávaných souborů - s1 bez ID, s2 s ID

	Soubor bez ID (s1: n=36)/ soubor s ID (s2: n=41)	Mean rank	Sum of ranks
Integrita	ID ne	38,44	1384
	ID ano	39,49	1619
Poctivost - společnost	ID ne	40,26	1450,5
	ID ano	37,87	1552,5
Zásadovost	ID ne	40,74	1466,5
	ID ano	37,48	1536,5
Obecná čestnost	ID ne	35,89	1292
	ID ano	41,73	1711
Využití času	ID ne	38,82	1397,5
	ID ano	39,16	1605,5
Svědomitost	ID ne	37,85	1362,5
	ID ano	40	1640,5
Benefity	ID ne	36,53	1315
	ID ano	41,17	1688
Krádeže	ID ne	35,97	1295
	ID ano	41,66	1708

Podvod	ID ne	39,97	1439
	ID ano	38,15	1564

Tab. 2 Výpočet signifikance rozdílů mezi celkovým skórem integrity u souboru pobírajícího (s2) a nepobírajícího ID (s1)

	Integrita	Poctivost společnost	Zásadovost	Obecná čestnost	Využití času	Svědomitost	Benefity	Krádeže	Podvod
Mann-Whitney U	718	691,5	675,5	626	731,5	696,5	649	629	703
Wilcoxon W	1384	1552,5	1536,5	1292	1397,5	1362,5	1315	1295	1564
Z	-0,204	-0,478	-0,704	-1,157	-0,067	-0,426	-0,924	-1,123	-0,368
P-hodnota	0,838	0,633	0,481	0,247	0,947	0,670	0,355	0,261	0,713

Jediný signifikantní rozdíl byl mezi soubory s1 a s2 objeven v jedné z dimenzí osobnostního dotazníku „Temné triády“. A to v dimenzi, která měří narcismus: $p < 0,05$, a v rámci jednoho z ukazatelů, pomocí kterého je měřena validita testu: v sebeklamu $p < 0,05$. (viz tabulky 3, 4)

Tab. 3 Rozdíl u souboru s1 – pobírajícího ID a s2 – nepobírající ID v osobnostně orientovaných položkách z upravených dotazníků BFI-44 a Dark Triad.

	Soubor bez ID (s1: n=36)/ soubor s ID (s2: n=41)	Mean rank	Sum of ranks
Přívětivost	ID ne	39,69	1429
	ID ano	38,39	1574
Svědomitost	ID ne	40,15	1445
	ID ano	37,99	1557,5
Machiavelismus	ID ne	38,88	1399,5
	ID ano	39,11	1603,5
Narcismus	ID ne	48,14	1733
	ID ano	30,98	1270
Psychopatie	ID ne	42,36	1525
	ID ano	36,05	1478
Sebe-klamání (self-	ID ne	47,79	1720,5

deception)	ID ano	31,28	1282,5
Vytváření dobrého dojmu	ID ne	38,63	1390,5
(impression management)	ID ano	39,33	1612,5

Tab. 4 Výpočet signifikance rozdílů v rámci osobnostně orientovaných položek u srovnávaných souborů s1 bez ID, s2 s ID.

	Přívětivost	Svědomitost	Machiavel	Narcismus	Psychopatie	Sebeklam	Vytváření dobrého dojmu
Mann-Whitney U	713	696,5	733,5	409	617	421,5	724,5
Wilcoxon W	1574	1557,5	1399,5	1270	1478	1282,5	1390,5
Z	-0,256	-0,425	-0,046	-3,364	-1,237	-3,234	-0,138
P-hodnota	0,838	0,671	0,963	0,001	0,216	0,001	0,890

Pozorovaný rozdíl se však navzdory očekávání ukázal jako významný pro soubor s1 (tedy soubor nepobírající ID), u kterého byl původní předpoklad výskytu vyššího stupně integrity a stejně tak nižší zastoupení souvisejících konstruktů, které jsou v rámci měření integrity vnímány jako nežádoucí (např. narcismus). Tento výsledek je poněkud překvapující, v diskusi bych se chtěla více věnovat tomu, co mohlo být důvodem získání tohoto výsledku.

Získané výsledky sledované integrity obou souborů nenaplnily naše očekávání. Hypotézu, která byla stanovena, nebylo možné potvrdit. Výsledky však otevírají další diskusi, týkající se toho, jaké faktory byly v rámci výzkumného projektu zanedbány a poskytují zkušenost pro budoucí realizace souvisejících projektů.

4. Diskuse

V následující části bych se chtěla zamyslet nad některými faktory, které mohly přispět k získanému výsledku a nad limity realizovaného výzkumného projektu. Ke zmíněným bodům docházím na základě významné pomoci vedoucího práce doc. PhDr.

Marka Preisse, Ph.D. a Terezy Příhodové, MA, kteří se mnou výsledky ochotně konzultovali.

Dále bych chtěla uvést výsledek, který byl statistickou analýzou získán, a který je překvapující ve vztahu k původnímu předpokladu této práce. Tedy, že u souboru (s1), u kterého byla předpokládána vyšší integrita (a ač se tento rozdíl jako statisticky významný v rámci celkového skóru integrity neprokázal), byl nalezen statisticky významný rozdíl v jedné z dimenzí dotazníku „Temné triády“ – v narcismu a dále v rámci jednoho z ukazatelů měřících validitu dotazníku– v sebe-klamání. Objevený rozdíl je o to víc překvapující, protože byl zaznamenán právě u souboru s1.

4.1 Limity realizovaného výzkumného projektu

Situační chování

Každé zjišťování odchylky od normy, či od optimálního stavu (v rámci této práce od vysoké úrovně integrity), nemůže být odtrženo od prostředí a konkrétní situace, ve které je realizováno. Z definice dle Cartera (1966), podle které je nutné splnit na cestě k integritě tři kroky, vychází, že kromě nutnosti toho, aby člověk rozlišil mezi dobrým a špatným, musí se tímto rozpoznáním také řídit i v případě, že pro něj samotného to nemusí být v konkrétní situaci prospěšné - že mu to nepomůže (Carter, 1966; in Mejzlíková et al, 2016). Test integrity (NÚDZ), který byl pro účely této práce použit, byl vytvořen v souladu s předpokladem, že jednou z jejích základních podmínek je, že člověk vysoké integrity, se nezachová jinak než čestně i v situaci, která mu „nic nepřinese“. Ovšem co je obtížné při měření integrity zachytit, je situačně specifické chování jedince. Situační proměnné zmiňují také autoři Peterson a Seligman (2004), kteří mluví o třech konceptuálních úrovních (ctnostech, silných stránkách charakteru a situačních proměnných) K situační úrovni dodávají, že ji nelze považovat za „dobrou“, ani za „špatnou“. Může totiž přispět k dosažení pozitivních charakterových stránek a přispět tak ke ctnostem, ale stejně tak může být zneužita k dosažení ne zcela poctivých úmyslů. Uvážíme-li porušení na situační rovině, naskytá se otázka, do jaké míry je pro test integrity detekovatelné právě situačně specifické chování.

Popišme si nyní dvě situace - jako první zmíním průběh vyšetření integrity, tak jak probíhal pro účely této práce a v rámci druhé popíši obecnou situaci, která bude sloužit

jako kontrastní. Participanti, kteří se dobrovolně zapojili do projektu, se ho účastnili s vědomím, že bude vyžadovat jedno osobní setkání s následným vyplněním dotazníkové metody, která bude anonymně zpracována a bude dále sloužit pro výzkumné účely. V tomto případě jde ze strany účastníka jednoznačně o nezávaznou participaci na výzkumném projektu, kdy účast na participanta nemá žádný další dopad. Nyní si představme druhý model a uvažujme v něm stejného participanta výzkumu, který se ovšem bude nacházet v odlišné situaci; např. se bude chystat na odborné lékařské vyšetření. Očekávání a jednání člověka v takové situaci, bude v tomto případě dost možná poněkud odlišné. Člověk v takové situaci si je totiž pravděpodobně vědom možného dopadu a dalších konsekvencí, které by z takové situace mohly plynout. Je-li si člověk v podobné situaci vědom významnosti a možného dopadu do budoucnosti, může být motivován k určitému způsobu chování, které bude situačně podmíněno.

Nyní bych se chtěla pokusit o srovnání mezi situačními faktory, které mohly hrát roli v realizovaném výzkumném projektu a mezi významnými Hawthornskými experimenty, které přichází s tzv. „hawthornským efektem“. Hawthornské experimenty byly realizovány pro velkou americkou společnost v letech 1927-1932, za účelem zlepšení výrobních problémů, se kterými se společnost potýkala. Experimenty představovaly významný podnět zejména pro rozvoj empirické sociální psychologie a psychologie práce (Mayo, 1933).

Jednalo se o několik výzkumů, které měly sledovat změny v produktivitě zaměstnanců při manipulaci s několika proměnnými (mzdy, úroveň osvětlení, vyhrazený čas na odpočinek, pokuty, dozor atd.). Všechny z proměnných se ukázaly jako motivující činitele, které ve výkonu pracovníků hráli roli. Důležitějším poznatkem však bylo, že proměnné s kterými výzkumníci manipulovali, nebyly zdaleka jediné, které měli na výkon zaměstnanců vliv (Mayo, 1933).

Experiment objevil, že velký vliv na výkonnost mají pracovní skupiny a vzájemné vztahy mezi pracovníky, jako významné se také ukázaly postoje pracovníků k organizaci, která je zaměstnává. Jednou z interpretací, se kterou přichází Mayo (1933), je, že důležitým efektem, který v experimentu sehrával roli, je vědomí pracovníků, že jsou podrobeni zkoumání - tedy že roli sehrálo jejich vnímání aktuální situace, které mělo vliv na jejich výkon. Právě k tomuto jevu se dnes stále častěji odkazuje jako k *hawthornskému efektu*. Parsons (1974) znovu definuje Hawthornský efekt jako „zkreslení, ke kterému

dochází, pokud si výzkumníci nejsou vědomi toho, jak mohou konsekvence plynoucí z výkonu participantů ovlivnit jejich chování“ (p. 930). Vraťme se nyní k výzkumnému projektu, tak jak byl realizován pro účely této práce a zaměřme se zejména na rozdíly, které mohly sehrát roli v obou „testových situacích“, jak již byly zmíněny výše; tj. a) v situaci anonymní účasti na výzkumném projektu mapující integritu, b) v situaci odborného vyšetření, které bude zaznamenáno v chorobopisu člověka a které může být dále zohledňováno..

Cílem tohoto srovnání je poukázat na zkresení, ke kterému může dojít, pokud neuvažujeme situační faktory a rozdílné konsekvence plynoucí ze dvou zcela odlišných situací. Jinými slovy, je-li člověk v určitém typu situace z různých důvodů motivován, aby se např. nezachoval zcela čestně, nevylučuje se, že se i navzdory tomu bude při vyplňování testu integrity sebehodnotit jako obecně přiměřeně čestného. Z pohledu Seligmana a Petersona (2004), bychom mohli říci, že člověk v podobné situaci nemusí nutně selhávat na obecné úrovni ctností a silných charakterových stránek, ale selhání může spočívat v situačních faktorech, které v daný moment zabrání manifestaci zmíněných předností.

Z pohledu „optimální integrity“ osobnosti, chápané jako ctnosti, která je kontinuálně realizovaná v čase, a která by tedy neměla být za žádných okolností porušena, je výše uvedené chování člověka s integritou jednoznačně v rozporu. Na druhou stranu se domnívám, že právě takové chování je naopak jednoznačně v souladu s lidskou přirozeností a nedokonalostí.

Pokud tedy hledáme odpověď na otázku, zda by bylo vhodné používat test integrity i v rámci podobného řízení jako je žádost o invalidní důchod, docházíme při realizaci tohoto výzkumného projektu k zásadní komplikaci. Zásadní problém totiž může spočívat již v pouhé skutečnosti, že test integrity participantů vyplňovali za rozdílných podmínek, za podmínek, které byly „odtrženy od reality světa“ a které s žádostí o invalidní důchod nesouvisely. Z tohoto důvodu nebylo možné v rámci testování integrity dostatečně zohlednit situačně specifické chování jedince, které mohlo mít na pozorovaný jev zásadní vliv.

Souvislost invalidního důchodu a jeho možných prediktorů u psychiatrické populace

V této části bych chtěla uvést některé studie, které se zabývají možnými prediktory invalidního důchodu, specifickými pro psychiatrickou populaci, zejména populací s poruchami nálad (F30-F39). V rámci těchto studií byla zjištěna řada prediktivních faktorů, které výzkumníci pojí s invalidním důchodem. Studie mezi těmito uvádí například subjektivní hodnocení zdraví, vyšší věk, nedostatečné odborné vzdělání, socioekonomický status, komorbiditu somatického onemocnění, ale např. i introverzi, abstinenci, nebo podváhu či obezitu.

První studií, kterou bych chtěla zmínit, je studie dvojčat (N= 28 613), která byla uskutečněna ve Skandinávii. Jejím cílem bylo zjištění vztahu mezi zdravotními faktory - zejména hodnocením vlastního zdraví (a s ním spojeným chováním) a invalidním důchodem, získaným z důvodu duševního onemocnění. Výzkumníci předpokládali, že hodnocení vlastního zdraví jako špatného či průměrného, podváha či obezita, nedostatek fyzické aktivity, užívání tabákových výrobků a abstinence nebo naopak nadměrný abúzus alkoholu, jsou nezávislými prediktory invalidního důchodu. Během follow-up studie mezi lety 1998 – 2008 (medián 10 let), dosáhlo celkem 10.7% (n=3073) participantů na invalidní důchod. Z toho 20.2% (n=621) dosáhlo na ID z důvodu duševního onemocnění. Afektivní (F30-F39) a úzkostné poruchy (F40-F48) představovaly nejvíce zastoupené podskupiny duševních onemocnění, v rámci kterých získali probandi invalidní důchod. (F30-F39: 48% , F40-F48: 37%.) Soubor, který dosáhl na ID tvořili v 72% ženy. Průměrný věk při udělení invalidního důchodu z důvodu duševního onemocnění byl 53 let. Následná důkladná analýza celé kohorty ukázala několik faktorů, zvyšujících riziko udělení invalidního důchodu. Výsledky, jako rizikové faktory, pojící se s ID potvrdili sebehodnocení vlastního zdraví (SRH) jako špatné či průměrné, dále podváhu či nadváhu, zkušenost s užitím tabákových výrobků a nakonec alkoholovou abstinencí. Tyto faktory výzkumníci shledávají jako přímé prediktory invalidního důchodu z důvodu duševního onemocnění (Samuelsson et al., 2013).

Další studie se zabývala prediktivními faktory dlouhodobé pracovní neschopnosti u velké depresivní epizody. Isometsä et al. (2007) uvádějí, že prediktory pojící se s dlouhodobou pracovní absencí u psychiatrických pacientů s depresivní poruchou, nejsou přesně známy. Ve své předchozí studii určili jako faktory, mající vliv na pracovní neschopnost starší věk, komorbiditu, závažnost a trvání deprese a počet minulých depresivních epizod. The Vantaa Depression Study (VDS) byla realizována v návaznosti

na předchozí zjištění a snažila se podrobněji zmapovat možné prediktory, pojící se s invalidním důchodem. Studie sledovala N = 165 osob, kteří byli v evidenci psychiatrického zařízení léčení pro poruchu nálady, z těchto bylo do skupiny pacientů pobírajících invalidní důchod zařazeno 11,3% osob. Výsledky ukázaly, že kromě klinických faktorů (závažnost a trvání onemocnění), souvisí s udělením invalidního důchodu také faktory sociodemografické. Mezi tyto byly zařazeny jako nezávislé prediktory vyšší věk a nedostatečné odborné vzdělání. Výzkumníci pozorovali také souvislost mezi invalidním důchodem a tím, zda člověk hledí do budoucnosti pohlcen velkým zoufalstvím či nikoli (Isometsä, et al., 2007). Zde můžeme vidět souvislost s kognitivní vulnerabilitou, kterou podrobněji zkoumal Marchetti et al., (2016), a který mezi rizikové faktory také zahrnul spatřování budoucnosti v negativním světle, pojícím se s bezmocností a rezignací na budoucí události.

V návaznosti na předešlou studii realizovali výzkumníci prospektivní pětiletou studii, ve které rozšířili výzkumný soubor (N=269). 91,3% osob ze souboru bylo pracovně aktivních. Ztěchto v průběhu pět let získalo invalidní důchod 20% osob. Prediktory invalidního důchodu, které studie potvrdila byly: věk vyšší než 50 let, subjektivní hodnocení neschopnosti k práci, komorbidita somatického onemocnění a nedostatečné odborné vzdělání. Nově byla shledána jako prediktivní faktor také osobnostní charakteristika – introverze (Holma et al., 2011). Skupina autorů dvou uvedených studií (Isometsä, et al., 2007, Holma et al., 2011) opakovaně dospěla k závěru, že významným prediktorem pro invalidní důchod z důvodu psychiatrické diagnózy je, kromě klinických prediktorů, věk a stupeň dosaženého odborného vzdělání. Mezi další související faktory, které bývají v rámci udělování invalidního důchodu zkoumány, můžeme zařadit socioekonomický status, trvalou pracovní neschopnost nebo kvalitu podmínek pracovního prostředí jedince (Støver et al., 2013). Mittendorfer-Rutz et al. (2014) zmiňují mezi dalšími rizikovými faktory např. samostatné bydlení, rezidenci mimo hlavní města, nebo dokonce narození mimo Evropu.

Můžeme říci, že na některých z prediktivních faktorů se autoři shodují (věk, vzdělání a související SES), v závěrech se ovšem vyskytují i souvislosti s dalšími četnými faktory (např. hodnocení zdraví, alkoholismus, introverze, podváha, místo pobytu). Tyto zjištěné prediktory by bylo vhodné podrobit dalšímu zkoumání a pokusit se o metaanalytické srovnání zmíněných studií. Kromě nejednotného pojetí možných

rizikových faktorů, pojících se s invalidním důchodem, vnímám jako komplikaci fakt, že většina ze zmíněných studií byla realizována ve Skandinávii, tedy v oblasti se zcela odlišným systémem sociální politiky, než je realizován v České republice a také s odlišnými kulturními specifiky, které mohly mít vliv na získané výsledky.

Cílem této části bylo poukázat na některé možné prediktory invalidního důchodu, které představují u klinické populace rizikové faktory, a které nebyly v rámci původně navrženého výzkumného problému zohledněny. Zmíněné prediktory mohly mít vliv na získané výsledky prezentované v této práci. Zejména nedostatečné zmapování ekonomické situace jednice, která s žádostí o invalidní důchod jistě souvisí, představuje významný nedostatek mé bakalářské práce.

Problematika klinické populace, chybějící kontrolní soubor

V souladu s chápáním integrity primárně jako zralosti člověka, která je pojímána jako určitý stupeň dosaženého a poměrně stabilního stavu přetrvávajícího v čase, nebylo v této práci předpokládáno, že by se integrita klinického souboru lišila od rozložení u běžné populace. Problematiku klinické populace jsem však v rámci své práce podcenila z několika důvodů. Zaprvé, práce neobsahuje statistické porovnání klinického souboru a kontrolního souboru, které by potvrdilo předpoklad, ze kterého vycházím (nebo naopak vyvrátilo). Srovnání se zdravou populací bylo činěno pouze předběžně v průběhu sběru dat (kdy sice mezi soubory nebyl shledán významný rozdíl), toto však nepředstavuje dostatečné potvrzení předpokladu.

Za druhé, v bakalářské práci jsem u klinické populace podcenila faktor spočívající v možných osobnostních nápadnostech či komorbiditě s dalším psychiatrickým onemocněním. Otázka týkající se komorbidit (např. se skupinou onemocnění řadících se k poruchám osobnosti) a jejího vlivu na integritu osobnosti se objevila při probíhajícím sběru dat. V této fázi nebylo počítáno se zařazením jednotné metody, která by se na detekci souběžných onemocnění zaměřila, a která by dovolila například další srovnání integrity v rámci odlišných komorbidit. Zmíněné body představují významná omezení mé bakalářské práce.

4.2 Diskuse statisticky významného dílčího výsledku - narcismus

Ačkoli ve výzkumném projektu nebyl potvrzen výchozí předpoklad, byly zjištěny statisticky významné rozdíly v rámci dílčí dimenze, která je obsažena v osobnostním dotazníku „Temná triáda“ a v jednom ze tří ukazatelů zkreslování odpovědí. Konkrétně byl statisticky významný rozdíl zjištěn u dimenze *narcismu*, a ve faktoru týkajícího se vylepšování vlastního sebeobrazu – v sebeklamu (*self-deception*) - tedy v jednom z ukazatelů zkreslování odpovědí, při kterém participanti vylepšují svůj sebeobraz. Důležité je odlišit sebeklam (*self-deception*) od vytváření dobrého dojmu (*impression management*), kdy vytváření dobrého dojmu představuje „vědomé zkreslení odpovědi např. v testu za účelem vytvoření dobrého dojmu na pozorovatele“, zatímco sebe-klamání „předpokládá zkreslení odpovědi, na základě přesvědčení o její pravosti (např. vidí-li se respondent v pozitivnějším světle). Sebeklam je autentický v tom smyslu, že „vychází spontánně z jedince samotného a představuje jeho ne zcela vědomou snahu jevit se dobrým sám před sebou“ (Paulhus, 1986, s. 146).

Překvapujícím zjištěním bylo, že sklony k *narcismu* i *sebeklamání* se vyskytovaly ve statisticky významné míře u souboru s1, tedy u skupiny respondentů, která nepobírá invalidní důchod, ani o něj nemá v úmyslu požádat. Zjištěna byla tedy skutečnost, která nejenže nepotvrdila původní předpoklad související s celkovým skórem integrity, ale je s tímto předpokladem navíc v přímém rozporu. Jev, který byl v souladu s hypotézou předpokládán u souboru s2, se ve skutečnosti objevil u souboru s1, což vyvolává mnohé otázky. V následující části bych se chtěla pokusit o nastínění odlišného pohledu na narcismus, který by dovolil upustit pouze od jeho negativní konotace.

Narcismus je charakterizován „dominancí, exhibicionismem, využíváním druhých a pocity nadřazenosti“ (Lee & Ashton, 2005, s. 1572) Dle DMS zahrnují některé z klinických charakteristik, např. grandiózní pocit vlastní důležitosti, zvýšenou sebedůvěru, představy o neomezeném úspěchu a moci. Tyto charakteristiky jsou v menší míře sledovány i u neklinického narcismu (Chatterjee & Hambrick 2007) Neklinický narcismus, který je v rámci testu integrity sledován jako jeden z dimenzí dotazníku „Temné triády“, je v rámci testu integrity považován za proměnnou, která si s integritou odporuje. Dotazník „Temná triáda“ sleduje nežádoucí způsoby chování, které mohou být problematické v interpersonálních vztazích. Člověka narcistního budeme těžko považovat za člověka ctnostného. V souladu s předpokladem této práce bychom tedy jeho zvýšený výskyt

předpokládali u souboru s2 (u osob žádajících či pobírajících ID). Výsledky však překvapivě ukazují zcela opačným směrem.

V nadcházející části bych chtěla restructurovat získaný výsledek a ptát se, zda by mohl mít objevený zvýšený sklon k narcismu u souboru s2 ve skutečnosti vliv v „nežádosti“ o invalidní důchod. Konkrétně podrobit bližšímu zkoumání myšlenku, zda některé charakteristiky a způsoby uvažování, které se pojí s narcismem, jako je například přeceňování vlastních sil a výkonu (Robins & Beer, 2001; in Park & Colvin 2015), nebo „vytváření obran, které odráží možné zraňující informace od toho aby dosáhly k vysoce hodnocenému sebepojetí“ (Morf, Torchetti, & Schürch, 2011; Park & Colvin 2015, s. 334), mohly např. bránit člověku v tom „opustit svou hrdost“ a požádat o invalidní důchod. Je možné aby narcistické sklony představovaly v jistém smyslu „protektivní faktor“ odrazující člověka od přijetí pomoci v podobě invalidního důchodu?

Jako podnět pro zamýšlení nad zvýšenými narcistickými sklony, jako nad určitou „funkční strategií“, která je u člověka přítomná při zvládnání onemocnění, sloužila zkušenost s participanty nepobírajícími invalidní důchod. Ač výskyt těchto výpovědí není přesně evidován, u této skupiny participantů jsem v několika případech na otázku zda uvažují zažádat o invalidní důchod, zaznamenala razantní zápornou odpověď, naprosté odmítnutí možnosti, nebo úsměv nad položenou otázkou. Vzpomínám si, že se nejednou vyskytla reakce, kdy člověk ve svém projevu působil, jako že chápe žádost o invalidní důchod jako možnost zcela krajní, jako něco co jednoduše „nepřipadá v úvahu“. Fromm v souladu s tímto mluví o narcismu jako o „obranném mechanismu proti ztrátě sebeúcty“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 342) Je tedy možné, aby tento *obranný mechanismus* ovlivnil člověka i v otázce žádosti o invalidní důchod? Scénarista Todd Solondz jednou pronesl svérázný výrok: „*Narcissism and self-deception are survival mechanisms without which many of us might just jump off a bridge.*“, který se velmi výstižně pojí s otázkou, do jaké míry můžou sloužit zvýšené tendence k narcistnímu chování jako určitá forma funkčního obranného mechanismu.

Narcistické rysy, tak jak vychází z řecké mytologie, která popisuje příběh o Narkissovi, jsou obecně považovány za charakteristiky jedince, které chápeme jako negativní. Narcismus je však možné chápat i na kontinuu, kde jeden krajní pól můžeme označit za něco jako „zdravý narcismus“ a druhý za narcismus patologický (Brown, 1998). Freud hovořil o tom, že výlučná sebeláska není nic až tak abnormálního a definuje

narcismus jako „slastný doplněk pudu sebezáchovy“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 342). Dle jeho teorie problém nastává, pokud vnější svět, obvykle ve formě rodičovské kontroly a očekávání, naruší tento *primární narcismus* v procesu, kdy je jedinec nucen podřídit se přírodě, morálce a pravidlům fungování společnosti. Tento *primární narcismus* považuje Freud za zdravý v tom smyslu, že se manifestuje jako přesvědčení, že *já* je svébytné a silné a dokáže do určité míry měnit vnější realitu. Kohut (1977) v souladu s tímto mluví o „normálním narcismu“, který předchází „dospělému“ narcismu. K tomuto dochází v procesu přeměněné internalizace (transmuting internalization). Popisuje, že člověk v průběhu svého vývoje čelí výzvám, které plodí určitou míru frustrace. Pro přechod k dospělejší formě narcismu, je důležité, aby vzniklá frustrace mírně převyšovala obranné mechanismy jedince, o takové úrovni mluví jako o optimální frustraci. Optimální frustrace člověku umožňuje vytvořit si pevnou vnitřní strukturu (sense of self). Přesahuje-li ovšem frustrace optimální hranici, člověk s narcistními rysy může uvíznout v nezralé fázi a mít domnělý pocit všemocnosti a nezranitelnosti (Kohut 1977). Kohut (1977) přichází s teorií, že takový narcismus slouží ve skutečnosti jako strategie k tomu, aby člověk potlačil své nízké sebevědomí (tedy mluví-li člověk o sobě nadneseně, potlačuje tím vlastní pocity méněcennosti). Kohut již ve svých raných studiích mluvil o „poraněném egu“, které se prostřednictvím narcistního počínání snaží znovu nabýt ztracené jistoty a funguje tedy jako obranný mechanismus (Kohut, 1951; Siegel, 2016). Dnes chápeme narcismus jako *narcismus sekundární*, který souvisí s megalomanstvím. Charakterizuje jej nafouknuté sebevědomí, přeceňování vlastních schopností a sil (Spencer, 2012).

Spencer (2012) se však řadí k menšině autorů, kteří se zabývají i „zdravým narcismem“, mluví o něm jako o „asertivitě, schopnosti brát ohled na sebe, mít ze sebe dobrý pocit a vnutit se světu, když je potřeba“ (s. 85). Můžeme říci, že charakteristiky, které Spencer uvádí, se váží k sebeúctě. V této úvaze bych se chtěla dostat právě k pojetí „zdravého narcismu“ a s ním spojeným konceptem sebeúcty. Tracey, Cheng, Robins a Trzesniewski (2009) nastiňují afektivní základ sebeúcty, který je přítomen i u narcismu. V závěru této kapitoly bych chtěla zmínit právě jejich pojetí, domnívám se totiž, že je v něm možné najít souvislost se získanými výsledky zvýšeného narcismu u souboru, u kterého nebyl předpokládán.

Nejprve je nutné podrobněji analyzovat koncept sebeúcty (self-esteem) jako takový. Můžeme totiž rozlišit mezi skutečně vysokou, opravdovou sebeúctou a narcistickým „sebe-

zveličováním“- tyto dva odlišné mechanismy se pojí s hodnotícími citovými procesy, které se váží ke dvěma formám „náklonosti k sobě“ (*self-favorability*). Rozdíl mezi „dobrou“ a „špatnou“ sebeúctou, byl popsán jako rozdíl mezi skutečnou „sebeúctou“ a „sebeklamem“ nebo narcismem (Paulhus, 1984, Robins & John 1997; Tracey et al, 2009) a jako rozdíl mezi „upřímnou, vs. křehkou“ „defensivní vs. nedefensivní“ sebeúctou (Baumeister et al 2003; Tracey et al, 2009).

Autoři Tracey et al. (2009) rozlišují mezi „upřímnou sebeúctou“ a narcistickým „sebe-zveličováním“ s cílem objasnit dva odlišné sebe-regulující dynamické procesy, které jsou u rozdílných typů sebeúcty přítomny. Předpokládají, že dva odlišné koncepty „náklonosti k sobě“ (*self-favorability*) jsou syceny rozdílnými emocemi vztahujícími se k já. Emoce, které vymezují jsou *hanba* a dvě odlišné pojetí *hrdosti* – „*hrdost autentická*“ (*authentic pride*) a „*hrdost pyšná*“ (*hubristic pride*). Dvě stránky hrdosti byly vyčleněny na základě sémantické a faktorové analýzy příbuzných konstruktů hrdosti a na základě subjektivní zkušenosti. *Autentická hrdost* je více společensky žádoucí, pojí se se sebedůvěrou a orientací na úspěch. *Hrdost pyšná* představuje více narcistní stránku spojenou s arogancí a ješitností. Ve výzkumu Tracey et al. (2009) byl v souladu s předpokladem prokázán vztah mezi „autentickou hrdostí“ a „opravdovou sebeúctou“ a dále byl prokázán pozitivní vztah mezi „hrdostí pyšnou“ a narcismem.

Uvedený výzkum zabývající se sebeúctou, v rámci které autoři vyčleňují zejména *hrdost*, jež vztahují ve své „maligní formě“ právě i k narcismu, považují za velmi zajímavý, zvláště pokud ho vztáhneme na získané výsledky, týkající se narcismu. Nabízí se totiž otázka, zda je u výzkumného souboru, u kterého byly narcistické sklony detekovány, možné pozorovat jistou souvislost s přítomnou *pyšnou hrdostí* a s razantním odmítnutím „vzdát se“, opustit tuto svou hrdost a uvažovat o možnosti invalidního důchodu.

Závěr

Měření integrity osobnosti přináší významné poznatky týkající se poctivého jednání člověka. Využití měření integrity v rámci pracovního prostředí poskytuje bližší pohled na to, zda má člověk zvýšené sklony uchýlit se např. k neproduktivní či kontraproduktivní činnosti na pracovišti. Takové odhalení, je-li zachyceno včas, může společnost ušetřit potencionálně vzniklých ztrát, a má tedy značný ekonomický význam.

Cílem této práce bylo pokusit se přenést test integrity do klinické populace, tvořenou osobami s poruchami nálad. Poruchy nálady se řadí k jedné z nejčastěji zastoupených skupin psychiatrických diagnóz, v rámci které je v České republice udělován invalidní důchod. Cílem práce bylo v této populaci porovnat dva soubory v celkovém skóru integrity; dělícím kritériem pro vymezení porovnávaných výzkumných souborů byl pobíraný invalidní důchod. K měření integrity byl použit test integrity vyvinutý v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ).

Literárně přehledová část práce se věnovala představení základních pojetí integrity osobnosti a přiblížení vývoje chápání pojmu. V hlavní kapitole zabývající se integritou byl nastíněn přechod od chápání integrity jako cnosti k její odvrácené stránce, která bývá testy integrity sledována. Navazující část se zabývala poruchami nálad, podmínkami pro udělení invalidního důchodu a jeho zastoupení v České republice k roku 2015. Na literárně přehledovou část navazovala část empirická, ve které byla uvedena metodologie, výzkumná otázka, prezentace výsledků a jejich následná diskuse, ve které se pokouším o jejich interpretaci.

Výsledky ukázaly, že mezi porovnávanými výzkumnými soubory nebyl nalezen v celkovém skóru integrity významný rozdíl, bakalářská práce tedy nepřinesla v souladu se stanovenou hypotézou výsledek. Signifikantní rozdíl, který byl u porovnávaných souborů nalezen, se objevil v jedné z osobnostních charakteristik souvisejících s konstruktem integrity, a to v narcismu, který sleduje upravený dotazník „Temné triády“ a dále v sebeklamu. Získané výsledky a následná diskuse mohou přinést podněty pro hlubší zkoumání možných specifík, která se v souvislosti s integritou mohou vyskytovat u osob žádajících o invalidní důchod a přispět, ač z minimální části, do další diskuse týkající se testování integrity u této populace.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Beebe, J. (2005) *Integrity in depth*. 1st ed. College Station (Tex.): Texas A & M university press.
- Beck, A. T., Dozois, D. J. A. (2011). Cognitive therapy: Current status and future directions. *Annual Review of Medicine*, 62, 397-409
- Brown, N. (1998). *The destructive narcissistic pattern*. Greenwood Publishing Group.
- Calhoun, C. (1995). Standing for something. *The Journal of Philosophy*, 92 (5), 235-260.
- Chatterjee A, Hambrick D. C., (2007). It's All about Me: Narcissistic chief executive officers and their effects on company strategy and performance. *Administrative Science Quarterly*. 52 (3), 351 – 386.
- Česká správa sociálního zabezpečení - <http://www.cssz.cz/cz/zadatele-o-uchod>
- Dozois, D. J. A., Quilty, L.C. (2013). Treatment changes in the depressive-self schema, *Psychological science agenda*. American Psychological Association.
- Dušek, K., Večeřová-Procházková, A. (2015). *Diagnostika a terapie duševních poruch*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada.
- Fromm, E. (1967). *Člověk a psychoanalýza*. Praha: Svoboda, Filosofie a současnost.
- Fromm, E. (1997). *Anatomie lidské destruktivity: můžeme ovlivnit její podstatu a následky?*. Praha: Lidové noviny.
- Goppoldova, E., Dragomirecka, E., Motlova, L., Hajek T., (2008) Subjective quality of life in psychiatric patients: Diagnosis and illness-specific profiles. *The Canadian Journal of Psychiatry*. 53 (9), 587–593.
- Hartl, P., Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hogenová, A. (2001). *Areté: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum.
- Holmä, I. A., Holmä, K. M., Melartin, T. K., Rytsälä, H. J., Isometsä, E. T. (2012) A 5-year prospective study of predictors for disability pension among patients with major depressive disorder. *Acta psychiatrica Scandinavica*.

- Isometsä, E.T., Leskelä, U.S., Lestelä-Mielonen, P.S., Melartin, T.K., Rytälä, H.J., & Sokero, T.P. (2007). Predictors of long-term work disability in Major Depressive Disorder: a prospective study. *Acta psychiatrica Scandinavica*, 115 3, 206-13.
- Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*. International Universities Press, New York.
- Krámský, D., Preiss, M. (2014). Filosofická a psychologická východiska studia morálního usuzování. *Československá psychologie*. 2, 107-119.
- Kraepelin, E. (1921). *Manic-depressive insanity and Paranoia*. Edinburgh: E. & S. Livingstone.
- Lee, K., Ashton, M.C. (2004). Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five-Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences* 38, 1571–1582.
- Long, A. A. (2003). *Hellénistická filosofie*. Praha: Oikoymenh.
- Marchetti, I, Loeys T, Alloy, LB, Koster, E.H.W. (2016). Unveiling the Structure of Cognitive Vulnerability for Depression: Specificity and Overlap. 11 (12)
- Mayo, E. (1933). *The human problems of an industrial civilization*. New York: MacMillan
- Mejzlíková, T., Preiss M., Pitáková, J., Maliňáková, J., Harsa P., Prajsová J. (2017). Psychometrická analýza a validizace prvního testu integrity v českém prostředí. Rukopis, zasláno do Československé psychologie (v recenzním řízení)
- Mittendorfer-Rutz, E, Härkänen, T, Tiihonen, J, Haukka, J (2014). Association of Socio-Demographic Factors, Sick-Leave and Health Care Patterns with the Risk of Being Granted a Disability Pension among Psychiatric Outpatients with Depression.
- Nakonečný, M. (2013). *Lexikon psychologie*. 2., rozš. vyd. Praha: Vodnář
- Oliver, C., Shafiro, M., Bullard, P., Thomas, J. C. (2012). Use of integrity tests may reduce workers' compensation losses. *J Bus Psychol*, 27, 115-122.
- Ones, D.S., Viswesvaran, C.H. (2001). Integrity Tests and Other Criterion - Focused Occupational Personality Scales (COPS) Used in Personnel Selection. *International Journal of Selection and Assesment*, 9 (1/2), 31-39.

- Park, S. W., Colvin, C. R. (2015). Narcissism and other - derogation in the absence of ego threat. *Journal of personality*, 83 (3), 334-345.
- Parsons, H.M. (1974) *What happened at Hawthorne?* .Science.183, 922-932 URL <http://www.psy.gla.ac.uk/~steve/hawth.html#Hawthorne%20overall>
- Paulhus, D. (1986): Self-Deception and Impression Management in Test Responses. *Personality Assessment via Questionnaires*, 143-165
- Peterson, C., Seligman, M.E.P. (2004). *Character strenghts and virtues: A classification and handbook*. New York, Oxford University Press/Washington DC: American Psychological Asociation.
- Preiss, M, Krámský, D., Příhodová T. (2014). Morální usuzování a jednání jako součást integrity osobnosti. *E psychologie* 8, 1, 11-28
- Preiss, M., Vacíř, K. 1999. Beckova sebesuzovací škála depresivity pro dospělé BDI-II. Příručka. 1. vyd. Brno: Psychodiagnostika, 1999.
- Praško, J. (2008). *Deprese a jak ji zvládat*. Praha: Portál.
- Rejzek, J. (2001). *Český etymologický slovník*, Vozice: Leda.
- Rogers, C. R. (1998). *Způsob bytí: klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele*. Praha: Portál.
- Rytsälä, H. J., Melartin, T. K., Leskelä, U.S., Sokero, T.P., Lestelä-Mielonen, P.S., & Isometsä, E. T. (2007). Predictors of long-term work disability in major depressive disorder: A prospective study. *Acta Psychiatrica Scandinavia*, 11, 206-213.
- Sackett, P. R., Burris, L. R. and Callahan, C. (1989), Integrity testing for personnel selection: an update. *Personnel Psychology*, 42: 491–529.
- Sackett, P.R. (1994). Integrity testing for personnel selection. *American Psychological Society*. 3,3, 73-77.
- Samuelsson A, Ropponen A, Alexanderson K, Svedberg P. (2013), A prospective cohort study of disability pension due to mental diagnoses: the importance of health factors and behaviors. *BMC Public Health*.
- Siegel A. M. (2016). *Heinz Kohut and the Psychology of the self*. New York: Routlege.

Spencer B. (2012). *Sanity and solitude. Cogent ramblings of a lone aesthetic*. Bloomington: AuthorHouse.

Stein, M. (2016). *Jungova mapa duše: úvod*. Brno: Emitos.

Storr, A. (1960). *The integrity of personality*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books Ltd.

Støver M., Pape K. et al. (2013). Work environment and disability pension – an 18-year follow-up study in a Norwegian working population. *Scandinavian Journal of Public Health*, 41(6), 587–596.

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál.

Tracy J., Cheng, J. Y., Robins R. W., Trzesniewski, K. H. (2009). Authentic and hubristic pride: the affective core of self esteem and narcissism. *Self and Identity*, 8, 196 – 213.

Ústav zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS): <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F30-F39.htm>

Ústav zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS) – Psychiatrická péče (2015): <http://www.uzis.cz/katalog/zdravotnicka-statistika/psychiatricka-pece>

Wanek, J. E. (1999). Integrity and Honesty Testing: What Do We Know? How Do We Use It?. *International Journal of Selection and Assessment*, 7, 183–195.

Wanek, J. E., Sackett, P. R. and Ones, D. S. (2003). Towards an understanding of integrity test similarities and differences: an item-level analysis of seven tests. *Personnel Psychology*, 56: 873–894.

Přílohy

1. Příloha: Rozhovor demografické údaje

Jméno respondenta:

Rozhovor proveden dne:

1. Věk:

2. Pohlaví: muž (1) – žena (2)

3. Nejvyšší dosažené vzdělání:

Základní – nedokončené	1	Vyučen/á s maturitou	4	Vysokoškolské (Bc.)	7
Základní – dokončené	2	Středoškolské	5	Vysokoškolské (Mgr., Ing.)	8
Vyučen/á bez maturity	3	Vyšší odborné (Dis.)	6	Vysokoškolské (postgraduální/doktorské)	9

4. Jaká je v současné době Vaše pracovní pozice?

Zaměstnanec na otevřeném trhu práce		Nezaměstnaný – registrovaný/á na ÚP	
OSVČ		Nezaměstnaný – neregistrovaný/á na ÚP	
Chráněné pracovní místo		V invalidním důchodu	
Sociální firma		Ve starobním důchodu	
Tréninkové místo		Žena/Muž v domácnosti	
Příležitostná brigáda		Student/ka	

5. Uveďte počet odpracovaných let (převedeno na plný pracovní úvazek):.....

6. Pobíráte v současné době invalidní důchod? ANO – NE

Pokud ano, jaký stupeň ID pobíráte? 1 – 2 – 3

Pokud ne, uvažujete o ID zažádat? ANO – SPÍŠE ANO – SPÍŠE NE – NE

2. Příloha: Psychologická testová baterie – Integrita v pracovním prostředí (vybrané ukázky z testové baterie)

Instrukce: Následující tvrzení popisují různé způsoby chování, které se na Vás mohou i nemusí vztahovat. Proto si tvrzení pečlivě přečtete a pomocí níže uvedené stupnice uveďte, do jaké míry se na Vás vztahují. Odpovídejte pravdivě tak, jak se vnímáte, jací jste po většinu svého života a ne jací byste chtěli být. Prosíme, na každém řádku uveďte vždy pouze jedno číslo a žádný řádek nevynechejte.

0	1	2	3	4
Zcela nesouhlasím	Spíše nesouhlasím	Ani nesouhlasím ani souhlasím	Spíše souhlasím	Zcela souhlasím
Považuji se za někoho, kdo				

		0	1	2	3	4
1.	je upovídaný					
2.	má sklon hledat chyby na druhých.					
3.	dělá svou práci důkladně.					
4.	je depresivní, smutný.					
5.	je originální, přichází s novými nápady.					
6.	je zdrženlivý.					

Instrukce:

Následující uvedená tvrzení popisují postoje a chování v různých situacích. U každého z nich uveďte, do jaké míry s nimi souhlasíte nebo nesouhlasíte pomocí níže uvedené stupnice. Prosíme, odpovídejte čestně a pravdivě tak, jak se Vás dané výroky týkají, nebo jak je vnímáte, jak jim rozumíte. U každého tvrzení uveďte vždy pouze jedno číslo a žádné tvrzení nevynechejte.

1	2	3	4	5
Zcela nesouhlasím	Částečně nesouhlasím	Něco mezi	Částečně souhlasím	Zcela souhlasím

- _____ 1. Nikdy bych nepodváděl na daních.
- _____ 2. Během pracovní doby se přihlašuji na sociální sítě (např. facebook, twitter).
- _____ 3. V případě možnosti povýšení je běžné prohlašovat práci ostatních za svou vlastní.
- _____ 4. Jezdím firemním autem i za soukromými účely a benzín si nechávám proplácet a nepovažuji to za okrádání firmy.
- _____ 5. Dnes je venku hezké počasí.

Instrukce:

Níže uvedená tvrzení popisují postoje, vnímání a chování v různých situacích. Ohodnoťte je dle toho, jak s nimi souhlasíte nebo nesouhlasíte pomocí uvedené stupnice. Příslušné číslo napište na řádek vedle každého tvrzení. Prosíme, vždy použijte pouze jedno číslo a žádný řádek nevynechejte.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Zcela nesouhlasím	Částečně nesouhlasím	Něco mezi	Částečně souhlasím	Zcela souhlasím
----------------------	-------------------------	-----------	-----------------------	-----------------

- _____ 1. Rád se seznamuji se známými osobnostmi.
- _____ 2. Důležité lidi je nutné si získat na svoji stranu, ať to stojí, co to stojí.
- _____ 3. Je pravda, že umím být na ostatní zlý.
- _____ 4. Preferuji zimu před létem.
- _____ 5. Nikdy jsem neporušil zákon.
- _____ 6. Stalo se mi, že mne lidé porovnávali se známými osobnostmi.
- _____ 7. Většina lidí je zmanipulovatelná.